

Profiel artiest

**De arbeidsmarktrelevantie van mbo-opleidingen
'artiest'**

**Teunis IJdens
Harold van der Werff
Maartje van den Bogaard**

Colofon

Profiel artiest; de arbeidsmarktrelevantie van mbo-opleidingen 'artiest'; Notitie voor het Platform
MBO Kunstonderwijs
Oktober 2004

Uitgave	Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie Wibautstraat 4 1091 GM Amsterdam Telefoon 020 525 12 45
Druk	Grafisch Project Management Spui 21 1012 WX Amsterdam
Prijs	€ 10,-
ISBN	90-75743-62-9
Bestellingen	U kunt dit rapport bestellen bij MGK bve, Postbus 94208 1090 GE Amsterdam per e-mail: MGKinfo@fmg.uva.nl telefonisch: 020 525 12 45 per fax: 020 525 12 70 of via het bestelformulier op de website: http://www.maxgoote.nl onder vermelding van uw naam en het verzendadres en bestelnummer MGK.04-59

Inhoud

	Ten geleide	5
	Woord vooraf	7
	Korte samenvatting	11
1	Inleiding	14
1.1	Doel en aanpak	14
1.2	Leeswijzer	17
2	Typering van het werkveld van artiesten	18
2.1	Inleiding	18
2.2	Functionele en normatieve geleding van het werkveld	18
2.3	Soorten competenties en competentieniveaus	22
2.4	Segmenten van de arbeidsmarkt voor artiesten	24
2.5	Resumé	28
3	Kwantitatieve informatie over de arbeidsmarkt voor artiesten	30
3.1	Gewenste kwantitatieve informatie	30
3.2	Statistische informatie van het CBS	33
3.3	Informatie uit andere bronnen	34
3.4	Conclusies	37
4	Raming van de vraag naar mbo-artiesten	39
4.1	Parameters voor prognoses	39
4.2	De vraag naar mbo-schoolverlaters in het algemeen	40
4.3	Groei of stagnatie van relevante sectoren	40
4.4	Artiesten zonder en met een beroepsopleiding	43
4.5	De beloning van mbo-artiesten	44
4.6	Conclusies	45
5	Conclusies en aanbevelingen	48
5.1	Kenschets van de arbeidsmarkt voor artiesten	48
5.2	Omvang van de arbeidsmarkt voor artiesten	49
5.3	De toekomstige vraag naar mbo-artiesten	49
5.4	Positionering van de mbo-artiestenopleiding	51
5.5	Leren door ervaring	52
	Geraadpleegde literatuur en websites	54
	Lijst van gebruikte afkortingen	56
	Over de auteurs	57

Ten geleide

Al sinds 2000 werkt een aantal regionale opleidingscentra (ROC's), vakscholen en kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (KBB's) samen om te komen tot kwalificaties en beroepsopleidingen voor de culturele markt. Die unieke samenwerking heeft vorm gekregen in het Platform MBO Kunstonderwijs (www.mbo-kunstonderwijs.nl).

Voor jongeren met aanleg en ambitie ontbreekt tot op heden een passend leertraject in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) om van daaruit door te stromen naar een loopbaan op de culturele arbeidsmarkt of in het hoger beroepsonderwijs (hbo). Uit diverse onderzoeken is gebleken dat er zowel van de kant van de arbeidsmarkt als van jongeren belangstelling bestaat voor mbo-beroepsopleidingen op het terrein van cultuur en amusement.

Diverse arbeidsmarktonderzoeken van de afgelopen jaren gaven weliswaar een beeld van een groeiende markt, maar specifieke informatie over de groep van artiesten (met een mbo-achtergrond) ontbrak. Doordat definities en afbakeningen van de beroepsgroep per onderzoek sterk verschillen, lopen ook de kwantitatieve gegevens over de arbeidsmarkt sterk uiteen.

Het in aanmerking komen voor bekostigd onderwijs dient in Nederland zorgvuldig te worden onderbouwd, er moet sprake zijn van een duidelijke beroepsgroep en de omvang daarvan dient in beeld te zijn. Alvorens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) te vragen om een kwalificatie voor artiest op te nemen in de mbo-kwalificatiestructuur, heeft het Platform MBO Kunstonderwijs daarom het Max Goote Kenniscentrum (MGK) gevraagd een onderzoek uit te voeren dat het werkkterrein van de 'mbo-artiest' definieert en afbakt en een indicatie geeft van de werkgelegenheid. Dit onderzoek is daarmee een vervolg op eerdere publicaties van MGK (*Meer amusement en cultuur in het bve-segment?* (1999) en *Een kunstcluster voor het mbo?* (2002)).

Het profiel en het werkkterrein van de artiest worden in het onderzoek duidelijk gepositioneerd als een eigen markt die duidelijk te onderscheiden is van die van de 'kunstenaar'. De beschrijving van deze markt is een waarschuwing aan degenen die er een te romantisch beeld van het beroep op na houden. De aanbevelingen ten aanzien van onder andere een behoedzame start, samenwerking met branchevertegenwoordigers, oog voor regionale verschillen en een doordachte, goed gemonitorde implementatie van nieuwe beroepsopleidingen zullen voor het Platform MBO Kunstonderwijs richtinggevend zijn voor verdere ontwikkeling. Het gaat er uiteindelijk om dat deze nieuwe beroepsopleidingen deelnemers kansen bieden om hun competenties te ontwikkelen en daarmee een beroep in deze sector te verwerven. Naast de relevantie voor de

|

arbeidsmarkt zit hierin de culturele en maatschappelijke waarde die de deelnemers in staat moet stellen om een goede keuze te kunnen maken.

Wij denken dat dit onderzoek voor zowel vertegenwoordigers van het beroeps- onderwijs als van het bedrijfsleven en het ministerie van OCW interessant en van belang is. Op basis van een gezamenlijk beeld van wat de mbo-artiest wel en niet is kunnen we samenwerken aan een breed draagvlak en goede toekomst voor de start en de uitbreiding van het mbo-kunstonderwijs in Nederland. Dat is vooral in het belang van jongeren die op dat terrein hun competenties willen ontwikkelen tot een gekwalificeerde artiest.

Max Mulders

Voorzitter Platform MBO Kunstonderwijs

Met dank aan de begeleidingscommissie, bestaand uit:

- Arthur le Cosquino de Bussy, initiatiefnemer mbo-kunstonderwijs;
- Bart Gruson, Hogeschool Muziek en Dans Rotterdams Conservatorium;
- Folkert Haanstra, lector kunsteducatie bij de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en bijzonder hoogleraar Cultuureducatie en Cultuurparticipatie aan de Universiteit van Utrecht;
- Willem Houtkoop, directeur Max Goote Kenniscentrum bve;
- Gerrit Kappert, vertegenwoordiger Platform MBO Kunstonderwijs.

Woord vooraf

Het Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie (MGK bve) heeft als doelstellingen:

- **het toegankelijk maken van nationale en internationale kennis op het terrein van bve;**
- **het analyseren van deze kennis;**
- **het bevorderen van kennisproductie;**
- **het stimuleren van discussies over de kennisproductie en kennisbenutting.**

De resultaten van het werk van het MGK bve worden op verschillende manieren ter beschikking gesteld aan de actoren die betrokken zijn bij de ontwikkeling van het bve-systeem.

In dit geval gaat het om een MGK bve Rapport. Rapporten zijn publicaties waarin de resultaten van onderzoek en studie van het bve-systeem worden gepresenteerd.

De laatste jaren is in Nederland een bloeiende amusements- en vrijetijds-industrie tot ontwikkeling gekomen. Grote commerciële musicals en succesvolle theaterfestivals zijn daarvan voorbeelden, maar ook live entertainment zoals clowns op kinderfeestjes of mimespelers in winkelcentra. Parallel daaraan zorgen populaire televisieprogramma's als de Soundmixshow en Idols ervoor dat bij veel jongeren ambities leven om zich op deze terreinen te ontwikkelen of zelfs een carrière te beginnen. De beroepsopleidingen merken dan ook dat de belangstelling van jongeren voor een loopbaan in de wereld van kunst, cultuur en amusement stijgt. Op een aantal plaatsen zijn al specifieke opleidingen gestart en wordt gewerkt aan verdere uitbouw. En de belangstelling voor dergelijke opleidingen is vaak groot. In verband daarmee rijst wel de vraag waarvoor deze jongeren dan worden opgeleid. Wat is hun toekomstige werkveld en welke kansen hebben zij eigenlijk op deze arbeidsmarkt, hoeveel werkgelegenheid is er? Met het antwoord op dergelijke vragen kan vervolgens ook worden gekeken naar ontwerp en profiel van mbo-opleidingen gericht op deze loopbanen. Het Max Goote Kenniscentrum heeft zich al eerder met deze thema's beziggehouden onder andere in de publicaties *Meer amusement en cultuur in het bve segment?* (1999) en *Een kunstcluster voor het mbo?* (2002).

Het Platform MBO Kunstonderwijs is een samenwerkingsverband van een aantal ROC's, KBB's en vakscholen, en houdt zich bezig met het ontwikkelen van kwalificaties en beroepsopleidingen voor de culturele markt. Recent richt het Platform zich op het realiseren van een erkende en bekostigde mbo-opleiding voor 'artiest', als onderdeel van een breder opleidingsprogramma op het gebied van cultuur en media. Dat is een stap verder

dan het introduceren van aspecten van amusement en cultuur in bestaande opleidingen, bijvoorbeeld in de techniek of in het sociaal-cultureel werk. Het Platform heeft het Max Goote Kenniscentrum gevraagd om een kort onderzoek te doen, dat kwantitatieve aanwijzingen oplevert voor de (toekomstige) vraag naar artiesten met een mbo-opleiding. De uitvoering van dit onderzoek is verricht door IVA Beleidsonderzoek en advies.

De meeste mensen hebben een duidelijk werkveld voor ogen als iemand zegt dat hij een opleiding volgt op het conservatorium. Zo iemand wordt in de toekomst balletdanser of gaat later vioolles geven. Dit type werk is veelal gekoppeld aan de wereld van de gesubsidieerde kunsten. Het werkveld van artiesten in de wereld van het commerciële amusement is echter minder duidelijk. Dat komt mede doordat de variëteit in expressievormen, werkomgeving, rechtspositie en verdiensten groot is. In het onderzoek wordt dan ook geconstateerd dat sprake is van een relatief ongestructureerde beroepsdeelmarkt. Dit houdt onder meer in dat deze artiesten zélf hun vaardigheden op peil moeten houden en dat inkomen en succes onder artiesten buitengewoon scheef verdeeld zijn: veel artiesten verdienen erg weinig, een enkeling verdient erg veel. Ook zijn artiesten continu op zoek naar nieuwe opdrachtgevers.

Mede doordat het werkveld zo divers en relatief ongestructureerd is, is het lastig om informatie te achterhalen over de omvang van de vraag naar het werk van artiesten. Landelijke registraties leveren niet de relevante statistische informatie die nodig is. Bekend is bijvoorbeeld wel dat er zo'n 3.600 kunstenaars werkzaam zijn in dienstverband en dat er zo'n 16.000 podiumkunstenaars en artiesten werkzaam zijn in de sector Cultuur en media. Niet bekend is echter of zij een hbo- of een mbo-opleiding hebben genoten. Omdat de feitelijke arbeidsvraag lastig is in te schatten, is het ook moeilijk om precieze voorspellingen te doen naar de ontwikkeling van werkgelegenheid. De verwachting is wel dat de vraag naar allerlei vormen van amusement in de postindustriële samenleving alleen maar verder zal toenemen, in een ritme dat afhankelijk is van de algemene economische conjunctuur. In de tweede plaats mag verwacht worden dat artiesten met een beroepsopleiding, ook op mbo-niveau, zich in toenemende mate zullen onderscheiden van artiesten die het zonder beroepsopleiding proberen.

Eén van de conclusies van het onderzoek is dat de positie van artiesten op de voor hen ongestructureerde arbeidsmarkt kan worden versterkt door het neerzetten van een landelijk herkenbaar en legitiem profiel 'mbo-artiest'. Deze merknaam zou garant kunnen staan voor "de vaardigheid om het publiek professioneel en met genoegen te vermaken, alleen en in teamverband met anderen." De onderzoekers koppelen aan hun bevindingen tevens de oproep om aard en hoeveelheid van de mbo-artiestopleidingen de komende periode voorzichtig en proefondervindelijk uit te

bouwen. Alleen zo kan worden bekeken hoe de markt reageert op het aanbod van mbo-artiesten en kan worden voorkomen dat jongeren worden teleurgesteld in de feitelijk geboden werkgelegenheid. Aanbevolen wordt om het aanbod van opleidingsplaatsen alleen uit te breiden als de vraag naar mbo-artiesten aantoonbaar toeneemt; daarvoor zal het wel nodig zijn gericht (statistisch) onderzoek te doen naar de ontwikkeling op deze arbeidsmarkt. Ten slotte concluderen de onderzoekers dat de mbo-artiestopleidingen gelet op het voorafgaande voorlopig het beste op hun plaats zijn in regio's met veel amusements- en vrijetijdsbedrijven.

Met deze studie hoopt het MGK opnieuw een bijdrage te leveren aan de discussie over de positionering van opleidingen met kunstzinnige en creatieve componenten in het bve-veld.

Willem Houtkoop
Directeur Max Goote Kenniscentrum

Korte samenvatting

- 1** De arbeidsmarkt voor artiesten en podiumkunstenars bestaat uit verschillende segmenten en kent een scheve en wisselvallige verdeling van werk en inkomsten. Het onderscheid tussen *gesubsidieerde kunsten* en *commercieel amusement* is niet absoluut en om verschillende redenen aanvechtbaar, maar het is nog steeds sterk van invloed op het doel waarmee en de manier waarop uitvoeringen, voorstellingen, films, televisieprogramma's en dergelijke worden gemaakt en beleefd. Er is een drempel tussen beide domeinen die verhindert dat bedrijven, ondernemers en artiesten in hun activiteiten gemakkelijk van de ene naar de andere kant bewegen -uitzonderingen daargelaten. Het arbeidsmarktperspectief van een mbo-artiest moet mede tegen deze achtergrond beoordeeld worden.
- 2** Artiesten en kunstenaars zijn als vaklieden werkzaam voor diverse werk- en opdrachtgevers, verwerven hun vaardigheden doorgaans niet binnen één bedrijf of één groep bedrijven en moeten er over het algemeen zelf voor zorgen dat ze hun kwalificatie op peil houden. De arbeidsmarkt voor artiesten en kunstenaars is overwegend als *ongestructureerde beroepsdeelmarkt* te beschouwen, die op onderdelen en voor bepaalde groepen de trekken kan krijgen van een *gestructureerde beroepsdeelmarkt* (vaste arbeidsrelaties) of van een ongunstige *restmarkt* ('voor jou tien anderen'). Inkomsten en succes zijn scheef verdeeld: velen verdienen tamelijk weinig, een kleine groep heel veel. Loopbanen zijn onvoorspelbaar en niemand is verzekerd van blijvend succes.
- 3** Er zijn geen gepubliceerde, betrouwbare statistische gegevens over de omvang en samenstelling van de totale populatie van artiesten en podiumkunstenars en over de omvang en samenstelling van de vraag naar hun diensten. Informatie die wel via publicaties beschikbaar is, is niet specifiek genoeg of heeft juist alleen betrekking op specifieke groepen *binnen* de populatie van podiumkunstenars en artiesten. Zo valt alleen te zeggen dat er ten minste 3.600 uitvoerende kunstenaars *in dienstverband* (vast of tijdelijk) werkzaam zijn in de podiumkunsten en dat er ten minste 16.000 podiumkunstenars en artiesten in de sector Cultuur en media werken. Over de samenstelling van de populatie van podiumkunstenars en artiesten naar *opleiding en bedrijfspgroep* valt weinig te zeggen, laat staan over het aantal *vacatures* voor artiesten. Deze informatie is gezien de aard van het aangeboden werk en het soort contracten ook heel lastig te verkrijgen: het betreft veelal (zeer) tijdelijke contracten, korte series en eenmalige optredens.
- 4** Het is te verwachten dat artiesten met een mbo-opleiding vooral emplooi zullen vinden op de ongestructureerde en ten dele gestructureerde beroepsdeelmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. De professionele podiumkunsten zullen grotendeels het domein blijven van kunstenaars met een hogere beroepsopleiding in de kunsten. Inhoud en omvang van nieuwe

mbo-opleidingen voor artiesten moeten dus goed afgestemd worden op het karakter van de arbeidsmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. Dat geldt zowel voor de opleiding ‘op school’ als voor de beroepspraktijkvorming. Nauwe samenwerking tussen het Platform MBO Kunst- onderwijs en belangrijke branche- en werkgeversorganisaties is geboden.

- 5** Omdat er geen betrouwbare statistische informatie is over de totale vraag naar artiesten, laat staan over vacatures en de vervangings- en uitbreidingsvraag, is het onmogelijk om over een langere periode trends in de vraag naar artiesten vast te stellen en de ontwikkeling van die vraag te voorspellen. De vraag naar artiesten die zijn aangewezen op tijdelijke contracten en losse optredens in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie wordt gevormd door uiteenlopende en wisselende werk- en opdrachtgevers. Hun behoefte aan artiesten fluctueert met het volume van hun activiteiten dat op zijn beurt weer varieert met de ontwikkeling van de hele sector en met de algemene economische conjunctuur.
- 6** Wie een beroepsopleiding voor het artiestenvak doet, moet steeds op zoek naar nieuw werk voor uiteenlopende werk- en opdrachtgevers. Op de ongestructureerde beroepsdeelmarkt komt het aan op het competitieve vermogen dat een beroepsbeoefenaar ‘van zichzelf’ heeft en/of op school en in de praktijk verwerft. Dat is overigens inherent aan dit type arbeidsmarkt en kan niet worden opgevat als een argument tegen een mbo-opleiding voor artiesten. De arbeidsmarkt voor artiesten met een mbo-opleiding biedt niet alleen weinig werkzekerheid, maar belooft ook geen riantе inkomsten. Het is riskant voor leerlingen en voor opleidingen om hun beeld van die arbeidsmarkt te laten bepalen door de sterren en idolen die volop -maar dikwijls ook tijdelijk- in de kijker staan.
- 7** De legimitatie van een mbo-opleiding voor artiesten berust voor wat betreft de arbeidsvraag naar die artiesten in de eerste plaats op de verwachting dat de vraag naar allerlei vormen van amusement in de postindustriële samenleving alleen maar verder zal toenemen, in een ritme dat afhankelijk is van de algemene economische conjunctuur. In de tweede plaats mag verwacht worden dat artiesten met een beroepsopleiding, ook op mbo-niveau, zich in toenemende mate zullen onderscheiden van artiesten die het zonder beroepsopleiding proberen.
- 8** In het licht van deze verwachtingen moet het aanbod van opleidingsplaatsen voorlopig beperkt blijven en alleen worden verruimd als de vraag aantoonbaar toeneemt. Opleidingen zijn het best op hun plaats in regio’s met veel amusements- en vrijetijdsbedrijven. De aanwezigheid en de opnamecapaciteit van adequate leerbedrijven zou een doorslaggevend criterium moeten zijn voor de toelating van een opleiding. Door voorzichtig te beginnen, is proefondervindelijk, zonder valse verwachtingen te wekken, vast te stellen wat de markt met mbo-artiesten doet.

- 9** De aansluiting tussen opleiding en werkveld vraagt om *marktgerichte profilering* van de mbo-artiestenopleiding als opleiding voor het amusementsvak, de vrijetijdsindustrie en aanverwante vormen van bedrijvigheid. De mbo-artiestenopleiding *kán* in individuele gevallen een opstap naar een hbo-kunstvakopleiding zijn. Doorstroming mag in individuele gevallen niet uitgesloten worden, maar moet zeker niet bepalend zijn voor het ambitieniveau van de opleiding. De mbo-artiest zal zich qua kennis, vaardigheden en houding vooral (in gunstige zin) moeten onderscheiden van de artiest die zonder beroepsopleiding emploti probeert te vinden in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie.
- 10** De praktische en directe aansluiting tussen (leer)bedrijven en opleiding zal meer kans van slagen hebben als de mbo-artiestenopleiding *één* landelijk herkenbaar en legitiem profiel krijgt. Een mbo-schoolverlater met een artiestenopleiding moet kunnen profiteren van een positieve en sterke uitstraling van de *merknaam* ‘mbo-artiest’. Dat merk zou moeten staan voor de vaardigheid om het publiek professioneel en met genoegen te vermaken, alleen en in teamverband met anderen. De vestiging van een sterk merk vraagt om een doelgerichte, consistente en collectieve marketingstrategie.
- 11** Betrouwbare informatie over de arbeidsmarktpositie van mbo-artiesten is belangrijk voor de verdere ontwikkeling van mbo-opleidingen op dit gebied én voor de jonge mensen die het aangaat. Relevante informatie over de arbeidsmarktpositie en de beroepspraktijk van schoolverlaters van de mbo-artiestenopleiding in de eerste jaren na hun opleiding zal maar ten dele beschikbaar komen in het kader van lopend monitoronderzoek naar de arbeidsmarktpositie van mbo-schoolverlaters in het algemeen, in opdracht van de Bve Raad. De eigen aard van het werkveld en van de arbeidsmarkt voor artiesten vraagt om aangepaste instrumenten en aanvullend onderzoek dat zo dicht mogelijk bij de praktijk blijft en toch vergelijkingen met andere sectoren en beroepen mogelijk maakt.

1 Inleiding

1.1 Doel en aanpak

Wie in Nederland een erkende beroepsopleiding tot artiest of kunstenaar wil volgen, kon tot voor kort alleen naar een hogere beroepsopleiding (hbo): het conservatorium, de dansacademie, de toneelschool en dergelijke. Sinds kort worden er ook opleidingen op het gebied van kunsten en media aangeboden door een aantal instellingen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). De ontwikkeling van kwalificatieprofielen voor zulke opleidingen wordt gecoördineerd door het Platform MBO Kunstonderwijs. Het platform bestaat uit vertegenwoordigers van het mbo (regionale opleidingscentra (ROC's) en vak-scholen) en van kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven (KBB'S).¹

Het Platform MBO Kunstonderwijs is op dit moment bezig met de voorbereiding van een erkende en van rijkswege bekostigde opleiding 'artiest' in het mbo, als onderdeel van een breder opleidingsprogramma op het gebied van cultuur en media. Het platform stelt daartoe beroepscompetentieprofielen en een kwalificatieprofiel op en laat onderzoek doen naar de arbeidsmarkt voor artiesten. Een middelbare beroepsopleiding voor het vak van artiest heeft immers geen bestaansrecht als er straks geen vraag is naar degenen die de opleiding hebben gedaan. Ook de keuze voor plaatsen waar zo'n opleiding wordt aangeboden, zal mede afhangen van de vraag of er regionaal en landelijk voldoende emplooi voor mbo-artiesten zal zijn.

Het platform heeft het Max Goote Kenniscentrum (MGK bve) verzocht om een kort onderzoek te entameren dat kwantitatieve indicaties moet opleveren voor de (toekomstige) vraag naar artiesten met een mbo-opleiding. MGK heeft IVA Beleidsonderzoek en Advies gevraagd om het onderzoek uit te voeren. Het Platform MBO Kunstonderwijs moet mede op basis van de resultaten van het onderzoek in staat zijn om het *werkveld* van artiesten met een mbo-opleiding duidelijk te definiëren en een indicatie te geven van de *kwantitatieve omvang* van de arbeidsmarkt voor artiesten met een mbo-opleiding.

In de afgelopen jaren zijn meerdere onderzoeken uitgevoerd naar de omvang van de arbeidsmarkt voor artiesten en/of culturele arbeidsmarkt (zie de literatuurlijst in dit rapport). Vier onderzoeken waren expliciet gericht op de eventuele perspectieven op de arbeidsmarkt in de culturele sector van mbo-afgestudeerden.

- Smets+Hover onderzocht in 1999 in opdracht van het Max Goote Kenniscentrum welke mogelijkheden de sector Amusement en cultuur

1 Zie www.mbo-kunstonderwijs.nl voor meer informatie.

voor het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie (bve) biedt. De conclusie van het rapport *Meer amusement en cultuur in het bve-segment* (Baarda & Smets, 1999) was positief: er zijn heel veel mogelijkheden om dit onderwijs een grotere rol te geven in de wereld van amusement en cultuur.

- Het bureau QRA deed in 2001 in opdracht van Ecabo en GOC kwalitatief onderzoek met betrekking tot de vraag of iemand met een mbo-opleiding de nodige kwalificaties kan verwerven om in de wereld van de podiumkunsten aan de slag te kunnen. In het rapport *Van onderen! De podia als nieuw beroepsterrein voor het mbo* (Boonzajer Flaes, Le Cosquino de Bussy, Savenije & Zanen, 2001) wordt onder meer vastgesteld dat veel deskundigen ervan uitgaan dat de culturele markt over het geheel genomen flink zal groeien. De auteurs schetsen het toekomstbeeld van een groeiende markt waarin het gewicht verschuift 'van de gevestigde kunsten naar nieuwere genres en nieuwe toepassingsgebieden' en van elitekunst naar kunst die toegankelijk is voor een breder publiek. Buiten het veld van de elitekunst -dat als arbeidsmarkt overwegend wordt 'bediend' door hbo-kunstopleidingen- zal volgens hen plaats zijn voor artiesten met een mbo-opleiding.
- Research voor Beleid (RvB) onderzocht in 2001, eveneens in opdracht van GOC en Ecabo, het draagvlak voor een creatief/kunstzinnig gerichte opleiding op mbo-niveau in de sector cultuur en media. In het rapport *Arbeidsmarktonderzoek Cultuur en Media. Een draagvlaktoets voor een MBO-opleiding Cultuur en Media* (Reij, 2001) wordt onder meer vastgesteld dat werkgevers in deze sector slechts in beperkte mate in termen van kwalificaties en opleiding van hun personeel denken. Actuele, aantoonbare en aangetoonde competenties zijn veel belangrijker, ongeacht de aard en het niveau van de opleiding. Conclusies zijn, dat er duidelijk behoefte is aan specifieke scholing in programmerings- en productiefuncties, dat die behoefte er ook (maar minder duidelijk) is als het gaat om facilitaire en multimediafuncties, en dat de behoefte aan artiesten met een specifieke mbo-opleiding het minst duidelijk is.
- Tot slot deed Folkert Haanstra in 2002 op verzoek van het Max Goote Kenniscentrum een onderzoek dat uitmondde in de studie *Een kunst-cluster voor het mbo?* (Haanstra, 2002) waarin de stand van zaken ten aanzien van de bve-opleidingen voor de culturele markt wordt weergegeven en in de context geplaatst van ontwikkelingen die op deze markt (kunsten, amusement, media en creatieve industrie) voordoen. De auteur waarschuwt tegen al te optimistische verwachtingen ten aanzien van de vraag naar artiesten met een mbo-opleiding en pleit voor een duidelijke profilering van zo'n opleiding in de richting van de 'commerciële kunstensector'.

Arbeidsmarktonderzoek naar de culturele sector in het algemeen en ook de vier aangehaalde onderzoeken en studies geven *geen eenduidig beeld* van het werkveld van artiesten omdat definities en afbakeningen van de kunst- of culturele sector, van relevante artistieke praktijken en van beroepsgroepen uiteenlopen. In de titels en de inhoud van de vier genoemde publicaties komt dat opvallend tot uiting. Men gebruikt uiteenlopende aanduidingen voor de sector waar het om gaat: amusement en cultuur; podiumkunsten; cultuur en media; of kunst. Bovendien wordt in alle aangehaalde publicaties geconstateerd dat *kwantitatieve informatie* over de arbeidsmarkt in de culturele sector schaars, onvolledig en lastig te vergelijken is -onder meer ook vanwege verschillen in definitie en afbakening.

Gegeven dit feit, en in de veronderstelling dat nieuw onderzoek niet op korte termijn kan leiden tot meer specifieke informatie over de (toekomstige) vraag naar artiesten met een mbo-opleiding en tot geheel nieuwe inzichten, zal er voor de ontwikkeling van het bedoelde kwalificatieprofiel een goed berekende *keuze* gemaakt moeten worden uit beschikbare inzichten, kennis en gegevens. Die keuze moet gebaseerd zijn op *redelijke en zoveel mogelijk op de feiten gebaseerde argumenten*. De door het IVA te leveren bijdrage aan dit project van het Platform MBO Kunstonderwijs had ten doel om die argumenten te inventariseren en te ontwikkelen.²

Voor dit rapport is gebruik gemaakt van beschikbare literatuur en documentatie, zijn telefonische vraaggesprekken gevoerd en is per e-mail of fax gecorrigeerd met vertegenwoordigers van een klein aantal artiestenbureaus en andere bedrijven in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie.³ De opzet van het korte onderzoek voorzag niet in het verzamelen van nieuwe gegevens over de arbeidsmarkt of in secundaire analyses van beschikbare databestanden. Er zijn wel gegevens opgevraagd over het aantal bedrijven en werkzame personen in de bedrijfstakken Film en video, Media en Overig amusement en kunst uit het LISA-bestand (Landelijk Informatiesysteem van Arbeidsplaatsen en Vestigingen) van bedrijfsvestigingen.

-
- 2 De auteur dankt de leden van de begeleidingscommissie -zij worden in het woord vooraf met name genoemd- voor hun deskundige commentaar op conceptversies van deze notitie. Tevens is een woord van dank op zijn plaats aan Hermien Mijnen (Kenniscentrum GOC), aan Renée van Schoonhoven (senior-onderzoeker bij MGK) en aan de leden van het Platform MBO Kunstonderwijs voor hun op- en aanmerkingen bij het laatste concept. De verantwoordelijkheid voor de definitieve tekst blijft geheel de mijne (T.I.).
 - 3 Het betrof vertegenwoordigers van twee artiestenbureaus, drie evenementenbureaus en een attractiepark. Drie daarvan hadden geen bezwaar tegen vermelding van hun naam: MOVE The Entertainers, Jouke de Vries Evenementen en Artiesten, en SPH Int. Music, Artists and Events.

1.2

Leeswijzer

Dit rapport bevat de conclusies van dit korte onderzoek en de daarbij behorende overwegingen en argumenten. De conclusies hebben betrekking op het *werkveld* van artiesten met een (toekomstige) mbo-opleiding, op de geschatte omvang van de *arbeidsvraag* naar deze artiesten en op de *positionering* van de mbo-opleiding voor artiesten.

Hierna bevat het rapport nog vier hoofdstukken. Hoofdstuk 2 is een analytische en conceptuele bespreking en typering van het werkveld en de arbeidsmarkt voor artiesten in relatie tot hun opleiding. De centrale vraag is in welke *segmenten* van de arbeidsmarkt artiesten met een mbo-opleiding emplooi zullen vinden. In hoofdstuk 3 gaan we na welke kwantitatieve informatie beschikbaar is over de omvang en samenstelling van de vraag naar artiesten en van het arbeidsaanbod. In hoofdstuk 4 wordt gezocht naar aanknopingspunten voor een raming van de toekomstige vraag naar artiesten met een mbo-opleiding. In hoofdstuk 5 zetten we de conclusies op een rij, met een paar aanbevelingen voor de positionering van een mbo-artiestenopleiding. Een korte samenvatting is voor in het rapport opgenomen.

Dit rapport heeft uitsluitend betrekking op de arbeidsmarkt voor *artiesten* (met een mbo-opleiding). Het betreft dus één van de kwalificatieprofielen in het kader van een bredere mbo-opleiding op het gebied van cultuur en media die óók gericht is op andere, meer technische of organisatorische en faciliterende functies op mbo-niveau in deze sector.

2 Typering van het werkveld van artiesten

2.1 Inleiding

Het verzamelen, presenteren en beoordelen van (kwantitatieve) informatie over de omvang en aard van de werkgelegenheid voor artiesten veronderstelt allereerst een nadere definitie en typering van het werk van artiesten, en op de markt voor dat werk. Het gaat om een bepaalde zienswijze op het werk en op de arbeidsmarkt voor artiesten en daarmee tevens op de beroepstoetreding van artiesten. De benadering die hier gepresenteerd wordt, sluit in een aantal opzichten aan bij eerder onderzoek naar de arbeidsmarkt voor artiesten in het algemeen en in verband met de plannen voor een artiestenopleiding in het mbo in het bijzonder, maar blijft per definitie aanvechtbaar. In deze fase van voorbereiding van een erkende mbo-opleiding voor artiesten is het echter belangrijk om expliciet te maken *welke benadering men voorstaat en waarom*. Dit rapport wil daartoe bijdragen. Daarom wordt in dit hoofdstuk achtereenvolgens uiteengezet hoe we het werk en het werkveld van artiesten kunnen definiëren en afbakenen, wat de relatie is tussen beroepscompetenties en opleiding, en hoe we de structuur van de arbeidsmarkt voor artiesten kunnen typeren.

2.2 Functionele en normatieve geleding van het werkveld

De term werkveld staat voor de terreinen waarop beroepsbeoefenaren werkzaam zijn, het soort werk dat ze doen en de categorieën werk- en opdrachtgevers die dat werk laten doen. Je zou kunnen zeggen dat de *gebruikswaarde* van competenties centraal staat als we over het *werkveld* spreken. Dat betekent dat je over het werkveld van artiesten kunt praten zonder dat de prijs van hun werk aan de orde komt. Als je spreekt over de *arbeidsmarkt* voor artiesten, dan gaat het niet alleen om de omvang en samenstelling van de vraag naar artiesten met bepaalde kwalificaties, maar ook om de prijs en beloning en dus om de *ruilwaarde* van hun werk. Het economische gewicht van een arbeidsmarkt is niet altijd evenredig aan de maatschappelijke of culturele betekenis van een werkveld.

Het werk van artiesten -wat ze doen- is bijvoorbeeld onder te verdelen in:

- *live* performance;
- *live* entertainment;
- *live* animatie en presentatie;
- werk voor de film-, video- of televisiecamera;
- stemmen maken, nasynchronisatie;
- lesgeven, training, overdracht.

Het laatste soort werk blijft in het volgende in principe buiten beschouwing omdat binnen het mbo een aparte opleiding is en wordt ontwikkeld voor educatief sociaal-cultureel werk.

Het werkveld van artiesten zou aan de hand van de standaard bedrijfsindeling (SBI) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), die aansluit bij internationale conventies en veel gebruikt wordt in arbeidsmarktonderzoek, nader afgebakend kunnen worden. Artiesten werken bijvoorbeeld voor:

- bedrijven op het gebied van film en video (bedrijfstak 92100);
- voor radio en televisie (bedrijfstak 92200);
- en voor overige bedrijven op het gebied van kunst en amusement (bedrijfstak 92300).

Artiesten werken echter ook geregeld of incidenteel voor diverse andere soorten bedrijven, bijvoorbeeld:

- campings, recreatieparken, dierentuinen en andere vrijetijdsvoorzieningen (her en der in bedrijfscluster 12: kwartaire diensten);
- in de gezondheidszorg, inclusief welzijnszorg (bedrijfssector 31);
- in de horeca (bedrijfssector 28);
- in het onderwijs (bedrijfssector 33);
- en voor overige, niet eerder genoemde soorten bedrijven.⁴

De SBI is dus wel handig voor statistisch onderzoek dat moet aansluiten bij bestaande classificaties en rubriceringen, maar niet zo relevant voor de beschrijving van het werkveld van artiesten, omdat artiesten in en voor diverse bedrijfstakken werkzaam kunnen zijn. Door een aantal bedrijfstakken en -groepen van de SBI samen te voegen zou een eenvoudig *functioneel* onderscheid gemaakt kunnen worden tussen drie soorten werkvelden.

- Het *primaire* werkveld bestaat dan uit bedrijven en instellingen met als kernfunctie culturele producten en diensten (in ruime zin: inclusief ‘belevissen’) tot stand te brengen en te leveren waarbij een substantiële en geregelde inzet van artistiek personeel noodzakelijk is. Die bedrijven beschikken over deskundigheid op het gebied van de werving en selectie van artiesten en moeten ten minste over een redelijke kennis van het arbeidsaanbod beschikken.
- Het *secundaire* werkveld zijn allerlei overige bedrijven en instellingen die soms, eventueel via tussenpersonen, artiesten inschakelen voor incidentele (neven)activiteiten. Artiesten kunnen wel ongeveer hetzelfde doen voor deze bedrijven en instellingen als voor de werk- en opdrachtgevers in het primaire werkveld, maar ze doen dat in een andere setting en met een ander doel. De bedrijven en instellingen hoeven niet zelf over des-

4 Zie www.cbs.nl voor informatie over statistische standaardclassificaties van bedrijven en beroepen.

kundigheid op het gebied van de werving en selectie van artiesten te beschikken en hoeven het arbeidsaanbod zelf niet goed te kennen.

- Het *tertiaire werkveld* bestaat uit instellingen en bedrijven die lessen, trainingen en scholing op artistiek gebied aanbieden en ook uit bijvoorbeeld amateurtoneelgroepen en uit groepen muzikamateurs die geregeld om artistieke begeleiding vragen. De artiest heeft hier een begeleidende taak, draagt kennis over en traint anderen zonder zelf als performer op te treden. De afnemers (opdrachtgevers en werkgevers) kunnen commerciële, culturele en/of sociale doelstellingen hebben, maar ze doen wel geregeld een beroep op begeleiders, trainers en docenten met kennis van artistieke zaken.

Bij ieder werkveld passen bepaalde werkzaamheden waarvoor kennis en vaardigheden op artistiek vlak vereist zijn.

Tabel 2.1 Werkzaamheden van artiesten per werkveld

Werkveld	Werkzaamheden
Primair	<ul style="list-style-type: none"> - Meewerken aan voorstellingen en uitvoeringen van professionele podiumkunst - Meewerken aan voorstellingen en uitvoeringen van amusementskunst - Live entertainment verzorgen in horecagelegenheden die geregeld entertainment bieden - Live entertainment verzorgen bij diverse besloten en openbare evenementen - Live entertainment verzorgen in attractieparken, recreatieparken en dergelijke - Meewerken aan televisie-, film- en videoproducties - Meewerken aan andere producties en presentaties met regelde inzet van artiesten
Secundair	<ul style="list-style-type: none"> - Live entertainment verzorgen voor bedrijven en instellingen die incidenteel artiesten laten optreden, animeren, entertainen en dergelijke (niet lesgeven, trainen of begeleiden van amateurs)
Tertiair	<ul style="list-style-type: none"> - Lesgeven aan Centra voor de Kunsten, commerciële muziekscholen en dergelijke - Lesgeven aan kunstenaars en artiesten in opleiding - Begeleiden van amateurkunstbeoefening - Overige activiteiten waarbij artiesten kennis en vaardigheden overdragen

Dwars door deze functionele verdeling van het werkveld in drieën loopt het ‘normatieve’ onderscheid tussen culturele domeinen: ‘hogere’ kunst en ‘allegaars’ vermaak. Dit is een onderscheid dat te maken heeft met de maatschappelijke waardering van activiteiten en uitingen in termen van artistieke kwaliteit en culturele status, met alle positieve en negatieve betekenissen die ‘men’ daar aan toekent. Een voorbeeldje: de diskjockey staat in de standaardberoepenclassificatie (SBC) van het CBS bij de ‘lagere, niet-specialistische beroepen’, terwijl acteurs en cabaretiers maar ook variété- en musicalartiesten met de instrumentisten, componisten, dirigenten en songwriters en andere uitvoerende en scheppende kunstenaars bij de ‘hogere kunstzinnige beroepen’ staan.

In tabel 2.2 worden beide typeringen -functioneel en normatief- met elkaar gekruist. In de resulterende cellen staan voorbeelden. Het is eigen aan dit soort typeringen dat de voorbeelden altijd meer vragen oproepen dan de dimensies van de typologie: iedereen kan zich iets voorstellen bij het onderscheid tussen kunst en vermaak en tussen primair, secundair en tertiair werkveld, maar afzonderlijke activiteiten hebben vaak iets van het een maar ook wel iets van het ander. Bovendien sluit het dubbele onderscheid niet geheel uit dat een kunstenaar of artiest op verschillende werkvelden actief is -hetzij om artistieke redenen, hetzij om financiële redenen. Toch wordt de arbeidsmarkt in de cultuur en media mede gestructureerd door het onderscheid dat in de praktijk telkens weer gemaakt wordt tussen kunst en vermaak, al was het maar omdat dit onderscheid gedeeltelijk samenvalt met het belangrijke verschil in de financiering van producties en bedrijven: hier met overheidssubsidie, daar louter privaat (zie ook IJdens, 2002, pp. 87-96).

Tabel 2.2 Functioneel en normatief onderscheid tussen werkvelden

	Amusementswereld en vrijetijdsindustrie	Kunstwereld
Primair	<ul style="list-style-type: none"> - Live entertainment - Publieksfilm - Studiowerk bij cd-opnamen van amusementsmuziek 	<ul style="list-style-type: none"> - Kunstzinnige film - Podiumkunsten
Secundair	<ul style="list-style-type: none"> - Bruiloften en partijen - Opening van winkelcentra 	<ul style="list-style-type: none"> - Recitals en concerten in besloten kring
Tertiair	<ul style="list-style-type: none"> - Showballet begeleiden (repereren) 	<ul style="list-style-type: none"> - Lesgeven aan hbo-kunstvakopleiding - Privé-les geven aan solisten

2.3

Soorten competenties en competentieniveaus

Het onderscheid tussen kunst en vermaak (kunstwereld en amusementswereld) betekent voor de competenties van artiesten dat er verschil in kennis, vaardigheden en houding zal zijn. Die competenties –wat men weet, kan en wil– zijn te verwerven via een bepaalde opleiding en/of in de praktijk zelf (*learning by doing*). Voor opleidingen is het belangrijk hoe ze die verschillen benaderen: als verschil in *niveau* (hoger en lager, meer en minder op dezelfde schaal) of in *soort* (verschillende dimensies). Verschillen in houding –concreet: wat artiesten willen doen en wat ze willen bereiken– zijn eigenlijk per definitie geen niveaoverschillen maar soortelijke verschillen.⁵

Als je van *niveaoverschillen* uitgaat, kun je bijvoorbeeld zeggen dat mbo-artiesten straks qua kennis en vaardigheden tussen hbo-kunstenaars en artiesten zonder hbo-kunstopleiding staan.⁶ Deze redenering gaat alleen op als je naar het gemiddelde of modale niveau van afgestudeerden van bepaalde opleidingen en van ongeschoolde kunstenaars en artiesten kijkt. Er kan een grote individuele variatie in kennis en vaardigheden (en ook in houding) van afgestudeerden binnen de opleidingscategorieën zijn en ook onder niet-geschoolde artiesten. Mede door die variatie is het bijvoorbeeld mogelijk dat artiesten met een mbo-opleiding in het grafische vak doorstromen naar een hbo-opleiding grafische vormgeving. Wie denkt in termen van de beroepsonderwijskolom, denkt in termen van niveaus en mate van specialisering, gerelateerd aan bijvoorbeeld de moeilijkheidsgraad van taken en de duur en intensiteit van de opleiding die daarvoor nodig is.⁷

Als je van *soortelijke* verschillen uitgaat, kun je zeggen dat mbo-artiesten (straks) andere dingen weten, kunnen en willen dan hbo-kunstenaars. Ze zullen artistieke overwegingen bijvoorbeeld eerder ondergeschikt maken aan de smaak en de wensen van hun publiek, en de reacties van het publiek (*live*

-
- 5 In het onderwijsveld wordt de term kwalificatie doorgaans gebruikt voor de kennis, vaardigheden en houding die men aan het eind van een opleiding moet hebben verworven (eindtermen) en die later in de beroepspraktijk als competenties worden ingezet, verder ontwikkeld en gewaardeerd.
 - 6 Een telefonisch geïnterviewde woordvoerder van een artiestenbureau verwacht dat een mbo-artiest meer kansen op de arbeidsmarkt in de evenementenbranche en de amusementswereld zal hebben dan artiesten zonder beroepsopleiding, omdat ze meer geoefend zijn en dus sneller en makkelijker inzetbaar. Ze verwacht dat mbo-artiesten niet meer of minder kans zullen hebben op deze markt dan hbo-kunstenaars. De manager van een ander artiestenbureau denkt eveneens dat mbo-artiesten meer kansen hebben dan ongeschoolde artiesten omdat ze meer leren samenwerken met andere artiesten en daardoor makkelijker zijn in te zetten.
 - 7 Zie Van Schaik (2003) voor de resultaten van een onderzoek naar de mogelijkheden voor de ontwikkeling van de beroepskolom kunstonderwijs in Gelderland en Overijssel.

en via de media) zullen maatgevend zijn voor hun succes. Hbo-kunstenaars zullen daarentegen meer waarde (hebben leren) hechten aan de intrinsieke artistieke betekenis van hun werk, en gevoeliger zijn voor de spanning die kan optreden tussen de artistieke waarde van hun werk en de economische waardering die ze ervoor krijgen.⁸ De spanning tussen de inhoudelijke en economische betekenis van werk is inherent aan ieder beroep, maar in de kunstberoepen worden artistieke erkenning en economisch succes dikwijls als tegenspraak opgevat: de artistieke betekenis van het werk van een kunstenaar die financieel zeer succesvol is, wordt al gauw in twijfel getrokken, en artistieke integriteit wordt dikwijls als reden voor gebrek aan financieel succes opgevoerd. Of dit waar is, doet er niet toe -het gaat om een 'geloof' dat een lange geschiedenis heeft.⁹ Gevestigde amusementsartiesten, nieuwe idolen en idooltjes en de bedrijven waar ze voor of mee werken, delen dat geloof beslist niet: populariteit is de enige geldige en de enige juiste graadmeter van succes.

Wat mbo-artiesten zal onderscheiden van artiesten die nu zonder beroepsopleiding in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie werken, is een andere vraag. Feitelijk onderscheid zal zijn, dat ze een paar jaar in de gelegenheid zijn gesteld om het vak van artiest ten minste op een basaal niveau te leren voordat ze geheel en al aan de harde tucht van de open en competitieve markt zijn overgeleverd. De opleiding is een investering (in verwachtingen) die ze zullen willen terugverdienen (in beleving en geld) na hun opleiding. Ze zullen er daardoor misschien meer belang aan hechten om meteen voldoende inkomsten uit hun beroep te verwerven en 'professioneler' omgaan met hun loopbaan en hun omgeving dan artiesten die zonder beroepsopleiding 'het vak inrollen', vanuit hobbyïsme en met meer of minder talent.¹⁰

8 Afgestudeerden van hbo-podiumkunstopleidingen vinden achteraf wel dat in hun opleiding te weinig aandacht is besteed aan aspecten als podiumexpressie, presentatie voor publiek en wisselwerking met het publiek, aldus de Kunstenmonitor 2000 (De Vries & Ramaekers, 2002, p. 39). Dit kan wijzen op een verschil van opvatting tussen studerende en afgestudeerden, tussen studenten en de opleiding of op een kentering in de oriëntatie van (jonge) podiumkunstenaars.

9 Beck, Brater en Daheim (1980) spreken van het dubbelkarakter van elk beroep als zinvolle maatschappelijke activiteit en als bron van inkomsten. Throsby (2001) gaat ervan uit dat kunstenaars telkens tegelijk met twee loopbanen bezig zijn: een artistieke en een economische. Bourdieu (1989) typeert de economie van de kunsten als nogal hypocriete ontkenning van de economische factor.

10 Een telefonisch geïnterviewde entertainmentbemiddelaar denkt dat mbo-artiesten andere eisen zullen stellen aan opdrachten dan hbo-kunstenaars. Ze zullen eerder genoegen nemen met de pap, en minder gericht zijn op de krenten.

Tabel 2.3**Vragen over competenties van kunstenaars en artiesten, naar opleiding**

	Hbo	Mbo	Kunstzinnige vorming, privé-les, workshops	Geen opleiding of cursus (alleen praktijk)
Kennis	Wat weet een hbo-musicus?	Wat weet een amusementsmusicus met een mbo-opleiding?	Wat weet een muzikant die alleen een cursus aan de muziekschool heeft gedaan?	Wat weet een beroepsmuzikant die het vak alleen in de praktijk heeft geleerd?
Vaardigheden	Wat kan een hbo-musicus?	Wat kan een amusementsmusicus met een mbo-opleiding?	Wat kan een musicus die alleen een cursus aan de muziekschool heeft gedaan?	Wat kan de doorsnee beroepsmusicus die het vak alleen in de praktijk heeft geleerd?
Houding	Wat wil een hbo-musicus?	Wat wil een amusementsmusicus met een mbo-opleiding?	Wat wil iemand die alleen een cursus aan de muziekschool heeft gedaan?	Wat wil de doorsnee beroepsmusicus die het vak alleen in de praktijk heeft geleerd?

Tabel 2.3 biedt een kader om vragen te stellen over de profilering van competenties van mbo-artiesten ten opzichte van kunstenaars met een hbo-kunstopleiding en artiesten en kunstenaars zonder specifieke beroepsopleiding. We gebruiken hier voorbeelden uit de muziekwereld. De laatste categorie bestaat voor een deel uit artiesten die cursussen gedaan hebben aan een centrum voor de kunsten, privé-les hebben gevolgd of bijvoorbeeld workshops dans, jazz- of popmuziek hebben gedaan, en voor een ander deel uit artiesten die ook dat niet hebben gedaan en hun kwalificatie helemaal ‘van zichzelf’ hebben en in de praktijk hebben ontwikkeld.

2.4 Segmenten van de arbeidsmarkt voor artiesten

Met het functionele en normatieve onderscheid tussen werkvelden is nog weinig gezegd over het functioneren van de arbeidsmarkt voor artiesten, dat wil zeggen over de arbeidsmarktstrategieën en het arbeidsmarktgedrag van werkgevers en opdrachtgevers enerzijds en artiesten anderzijds. Het gaat dan bijvoorbeeld om de vraag wanneer, voor hoelang en tegen welke prijs werkgevers nieuwe mensen in dienst nemen, of en welke loopbaanperspectieven ze binnen het bedrijf aan werknemers bieden, wat ze aan scholing doen, etc. Aan de aanbodzijde (artiesten) gaat het bijvoorbeeld om de vraag hoe werkzoekenden aan

werk komen, onder welke voorwaarden ze werk aanvaardden, in welke mate ze zich willen binden aan een bedrijf en dergelijke. In institutionele benaderingen van de arbeidsmarkt wordt arbeidsmarktgedrag niet als louter individueel gedrag van afzonderlijke bedrijven en werknemers benaderd, maar in verband gebracht met de segmentering van de arbeidsmarkt: het ontstaan van verschillende domeinen waar bepaalde condities en regels gelden die niet voor andere domeinen gelden en waartussen om die reden weinig of geen mobiliteit mogelijk is.

Een veel gebruikte typologie van arbeidsmarkten gaat uit van het onderscheid tussen geschoold en ongeschoold werk, waarbij geschoold werk vervolgens wordt onderverdeeld in bedrijfsspecifieke kwalificaties, die intern via opleiding, training en ‘learning by doing’ worden verworven, en niet bedrijfsgebonden kwalificaties die in meerdere bedrijven en daarbuiten te verwerven zijn. De *bedrijfsdeelmarkt* bestaat uit één bedrijf of een groep gelijksoortige bedrijven die met elkaar een interne arbeidsmarkt voor bedrijfsspecifieke kwalificaties vormen. Zulke bedrijven onderscheiden zich door een uniek product dat alleen gemaakt kan worden door specialisten die in het bedrijf of een kleine groep bedrijven zelf hun kennis en vaardigheden verwerven en dus ook aan dat bedrijf of die kleine groep bedrijven gebonden blijven. De *beroepsdeelmarkt* is de markt voor geschoolde vaklieden die in diverse bedrijven inzetbaar zijn en hun kwalificatie via een onafhankelijke, niet bedrijfsgebonden opleiding en via ervaring in diverse bedrijven verwerven. Op de *restmarkt* is er ongeschoold, gemakkelijk vervangbaar en meestal ook onaantrekkelijk werk.¹¹

Tabel 2.4 Segmenten van de arbeidsmarkt (algemeen)

Soort werk	Soort vaardigheden	Waar leren	Typering aanbod	Typering markt
Geschoold	Bedrijfsspecifiek	Intern	Bedrijfsgebonden specialisten	Bedrijfsdeelmarkt
	Niet-bedrijfsspecifiek	Extern en intern	Vaklieden en professionals in dienstverband	Gestructureerde beroepsdeelmarkt
	Niet-bedrijfsspecifiek	Extern	Zelfstandige beroepsbeoefenaren	Ongestructureerde beroepsdeelmarkt
Ongeschoold	Niet-bedrijfsspecifiek	Niet relevant	Ongeschoolden	Restmarkt

¹¹ Deze typologie is gebaseerd op baanbrekend werk van de Amerikaanse arbeidseconomen Doeringer & Piore (1971), *Internal labor markets and manpower analysis*, over de zogenaamde duale arbeidsmarkt voor respectievelijk kansrijke groepen (bedrijfs- en beroepsdeelmarkt) en kansarme groepen (restmarkt).

Hoe is deze typologie nu toe te passen op de arbeidsmarkt voor mbo-artisten? De vraag naar mbo-artisten maakt deel uit van de *fluctuerende en heterogene vraag naar artiesten*: het aantal vaste en tijdelijke dienstverbanden voor artiesten plus het aantal losse optredens waar geen gewoon dienstverband aan te pas komt. Deze vraag wordt bepaald door diverse werkgevers, opdrachtgevers en afnemers die af en toe, geregeld of permanent artiesten in dienst nemen of laten optreden en die bij de werving en selectie van artiesten zelden kijken naar de opleiding, maar des te meer letten op de competenties die een artiest daadwerkelijk heeft (Reij, 2001). In die vraag wordt voorzien door een *diffuse populatie* van beroepsartiesten, semi-beroepsartiesten en amateurs, van (podium)kunstenaars met een hbo-opleiding, mensen die vaardigheden hebben opgedaan via de kunstzinnige vorming of particuliere muziek- en danslessen en dergelijke, en mensen die geen enkele opleiding of cursus hebben gedaan en het vak uitsluitend ‘in de praktijk’ geleerd hebben.

De arbeidsmarkt voor artiesten is over het algemeen als *beroepsdeelmarkt* te beschouwen die in sommige gevallen de trekken kan krijgen van een bedrijfsdeelmarkt of van de restmarkt (toepassing gebaseerd op IJdens, 2002, pp. 49-52). Artiesten zijn vooral vaklui die hun vak via een beroepsopleiding en/of in de praktijk geleerd hebben en die hun kennis en vaardigheden onder verschillende omstandigheden, in diverse bedrijven en voor allerlei opdrachtgevers te gelde maken. Ze doen dat in tijdelijk dienstverband, in zogenaamde fictieve dienstbetrekking, als freelancer of als zelfstandig ondernemer. Als vaklieden niet langdurig in dienst zijn van één bedrijf wordt wel gesproken van een *ongestructureerde beroepsdeelmarkt*. In andere gevallen zijn vaklui werkzaam in dienst van werkgevers (één tegelijk maar misschien meerdere en ook dikwijls dezelfde achter elkaar) en gaat het om een *gestructureerde beroepsdeelmarkt*. Dit geldt ook voor artiesten die werken via exclusieve bemiddeling door één management- of artiestenbureau. Van een bedrijfsdeelmarkt voor artiesten is alleen sprake bij culturele organisaties die een uniek product maken met mensen die daarvoor over bijzondere kwalificaties moeten beschikken die ze in het bedrijf verwerven en die lang aan het bedrijf verbonden blijven. Je kunt dan denken aan bepaalde theater- of dansgezelschappen met een heel eigen stijl en een vast ensemble van heel goed op elkaar ingespeelde acteurs of dansers. De restmarkt is de ‘onderkant’ van de arbeidsmarkt voor artiesten: degenen die onvoldoende opleiding of ervaring hebben om zich met recht beroepsartiest te kunnen noemen en die werken voor opdrachtgevers en afnemers die weinig betalen en weinig prestige hebben.

De arbeidsmarkt voor artiesten kan niet los gezien worden van de normatieve segmentering van het werkveld die in paragraaf 2.3 werd besproken. Die normatieve segmentering slaat op het algemene onderscheid tussen kunst- en amusementswereld en op de differentiatie van disciplines en genres daarbinnen (specialisatie). Dat levert in combinatie met de voorgaande algemene typologie van de arbeidsmarkt tabel 2.5 op.

De segmenten IV en VI in tabel 2.5 lijken het meest relevant voor artiesten die het vak (mede) in een mbo-opleiding leren. Zij zullen zich aan de ene kant onderscheiden van mensen die (via het hbo) worden opgeleid voor hooggekwalificeerd en specialistisch werk als musicus, zanger, danser of acteur in de professionele podiumkunsten, en anderzijds van hele of halve amateurs die zonder beroepsopleiding en met wisselend succes werken in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. Er zijn uitzonderlijk getalenteerde en succesvolle artiesten zonder beroepsopleiding, maar een mbo-artiestenopleiding zal iets moeten toevoegen aan het niveau en de inzetbaarheid van de gemiddelde of modale artiest.

Tabel 2.5 Segmenten van de arbeidsmarkt voor artiesten

	Kunst	Entertainment
Bedrijfsdeelmarkt	I Acteurs van een gezelschap met een heel specifieke eigen speelcultuur	II Artiesten die langdurig werken bij een bedrijf met een specifieke eigen stijl
Gestructureerde beroepsdeelmarkt	III Orkestmusici en toneelspelers bij repertoiregezelschappen	IV Musicalartiesten in dienst van één of een paar producenten; artiesten die exclusief bij één management of boekingsbureau zitten
Ongestructureerde beroepsdeelmarkt	V Gastsolisten en gastdirigenten die met verschillende orkesten werken; acteurs die in wisselende vrije producties werken	VI Ambulante amusementsmusici, entertainers, diskjockeys etc., die beroepsmatig werkzaam zijn
Restmarkt	VII Figuranten die tegen geringe beloning meewerken aan bijvoorbeeld operaproducties	VIII Amateurs en hobbyisten die af en toe en tegen geringe beloning optreden

Beroepsdeelmarkten impliceren dat werkenden hun kwalificatie via een bepaalde opleiding of in de praktijk verwerven, maar niet in één bedrijf, en dat ze met die kwalificatie in meerdere bedrijven inzetbaar zijn. Om die reden is het voor afzonderlijke bedrijven niet aantrekkelijk en zinvol om sterk te investeren in opleiding en scholing van dit personeel. Artiesten en kunstenaars worden geacht om hun kwalificatie zelf op peil te houden. Dit vraagt om een gerichte, sectorspecifieke aanpak van de beroepspraktijkvorming waarbij het belang van de leerling bij een brede inzetbaarheid (qua werkgevers en opdrachtgevers) in overeenstemming wordt gebracht met het belang van leerbedrijven (bijvoorbeeld bij de werving en binding van getalenteerde jonge

artiesten). Gezien de aard en organisatie van de bedrijfstak in het entertainment zou bijvoorbeeld gedacht kunnen worden aan een ‘kwalificatiebeleid’ op sectorniveau, met een specifieke, eigen sectorale invulling van het begrip leerbedrijf.¹²

2.5 Resumé

In dit hoofdstuk is de arbeidsmarkt voor mbo-artiesten conceptueel en analytisch gemarkeerd door vier hoekstenen: het functionele onderscheid tussen drie werkvelden op basis van de frequentie en het doel van de vraag van werken opdrachtgevers; het normatieve onderscheid tussen amusementswereld en vrijetijdsindustrie enerzijds en kunstwereld anderzijds; het onderscheid tussen verschillen in competenties naar soort en niveau; en de typering van de arbeidsmarkt voor artiesten als overwegend ongestructureerde beroepsdeelmarkt.

Gebruikelijke statistische classificaties van bedrijven, zoals de standaardbedrijfsindeling van het CBS, bieden geen houvast voor een typering van het werkveld van artiesten, tenzij ze kunnen worden geaggregeerd tot *functionele* werkvelden. Het *primaire* werkveld bestaat dan uit bedrijven en instellingen met als kerndoel culturele producten en diensten (in ruime zin: inclusief ‘belevissen’) tot stand te brengen en te leveren, waarbij een substantiële en geregelde inzet van artistiek personeel noodzakelijk is. Het *secundaire* werkveld bestaat uit allerlei overige bedrijven en instellingen die incidenteel artiesten inschakelen voor activiteiten (bijvoorbeeld personeelsfeesten), die geen deel uitmaken van hun reguliere bedrijfsactiviteiten. Het *tertiaire werkveld* bestaat uit instellingen en bedrijven die lessen, trainingen, scholing en vrijetijdsbestedingen op artistiek gebied aanbieden en die daarvoor geregeld om artistieke begeleiding vragen. De artiest heeft hier een begeleidende taak, draagt kennis over en traint anderen zonder zelf als performer op te treden. Artiesten met een mbo-opleiding kunnen emplooi vinden op alledrie de werkvelden. In deze notitie blijft het derde werkveld grotendeels buiten beschouwing omdat daarvoor een aparte opleiding binnen het mbo wordt ontwikkeld.

Het werkveld voor artiesten kent tevens een *normatieve* geleiding: het onderscheid tussen de culturele domeinen van de ‘hogere kunst’ enerzijds en het ‘alledaags vermaak’ anderzijds. Dit onderscheid is normatief omdat het niet zozeer berust op technische of functionele verschillen maar te maken heeft met de maatschappelijke waardering van activiteiten en uitingen in termen van artistieke kwaliteit en culturele status, met alle positieve en negatieve beteke-

12 Zo zou een branchevereniging als de VECTA bijvoorbeeld als leerbedrijf kunnen optreden, waarbij wisselende leden van die vereniging ervoor zorgen dat de leerlingen werkervaring opdoen maar de begeleiding niet per se binnen dat bedrijf zelf plaatsvindt.

nissen die ‘men’ daar aan toekent. In dit rapport wordt ervoor gepleit om bij de mbo-artistenopleiding duidelijk af te stemmen op de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie.

De mbo-artiest zal zich qua kennis, vaardigheden en houding vooral (in gunstige zin) moeten onderscheiden van de artiest die het werkveld van het amusement en de vrijetijdsindustrie zonder beroepsopleiding betreedt. Het verschil met de hbo-opleiding voor kunstenaars zou eerder als *soortelijk* dan als *niveauverschil* benaderd moeten worden: het gaat om ander werk dat om andere competenties vraagt. Mbo-artisten zullen echter ten dele over hetzelfde soort *technische* vaardigheden moeten beschikken als een hbo-kunstenaar (bijvoorbeeld noten lezen, acteren voor camera, stembeheersing, samenwerken en dergelijke). Daarin bestaat altijd een verschil in niveau en dus ook de mogelijkheid om ‘een trapje hoger’ te komen. Om die reden kán de mbo-artistenopleiding in individuele gevallen een opstap zijn naar een hbo-kunsvakopleiding. Dergelijke uitzonderingen hoeven niet per se uitgesloten te zijn maar ze zouden niet bepalend moeten voor het ambitieniveau en het curriculum van de opleiding.

Het is te verwachten dat artiesten met een mbo-opleiding vooral emplooi zullen vinden op de ongestructureerde en ten dele gestructureerde beroepsdeelmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. Artiesten zijn vaklui die hun vak via een beroepsopleiding en/of in de praktijk geleerd hebben en die hun kennis en vaardigheden onder verschillende omstandigheden, in diverse bedrijven en voor allerlei opdrachtgevers te gelde maken. Ze doen dat in tijdelijk dienstverband, in zogenaamde fictieve dienstbetrekking, als freelancer of als zelfstandig ondernemer. De ongestructureerde beroepsdeelmarkt biedt geen werk- en inkomenszekerheid aan beroepsbeoefenaren en stelt hoge eisen aan hun individuele competitievermogen, hun sociale vaardigheden en aan hun vermogen om in telkens wisselende verbanden met anderen samen te werken.

3 Kwantitatieve informatie over de arbeidsmarkt voor artiesten

3.1 Gewenste kwantitatieve informatie

Een arbeidsmarktverkenning voor een mbo-artiestenopleiding bestaat idealiter naast een beschrijving van de werkzaamheden en een typering van het werkveld van toekomstige schoolverlaters ook uit een kwantitatieve beschrijving van de samenstelling van de arbeidsvraag en van het arbeidsaanbod, een raming van de vervangings- en uitbreidingsvraag en gegevens over de prijs van aangeboden en betaald werk. Deze informatie is echter maar zeer ten dele beschikbaar. In paragraaf 3.2 zetten we de beschikbare informatie over de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod op een rij. In paragraaf 3.3 presenteren we enige informatie over de beloning van mbo- en hbo-afgestudeerden. Maar eerst stellen we de vraag welke kwantitatieve informatie we eigenlijk zouden willen hebben over de arbeidsmarkt voor artiesten.

In principe is de arbeidsmarkt voor bepaalde beroepsbeoefenaren statistisch in beeld te brengen zijn door relevante beroepen (bijvoorbeeld ingedeeld volgens de standaard beroepenclassificatie) te kruisen met de bedrijfstakken waarin ze werkzaam zijn (ingedeeld volgens de standaardbedrijfsindeling). Zo zouden vraag en aanbod naar artiesten bijvoorbeeld kunnen worden beschreven als in tabel 3.1.

Per combinatie van beroep en bedrijfstak zou dan een aantal kerngegevens beschikbaar moeten zijn, bijvoorbeeld:

- aantal bedrijven (werkgevers);
- aantal betaald werkenden;
- aantal betaald werkenden met vaste arbeidsrelatie;
- aantal betaald werkenden met flexibele arbeidsrelatie;
- aantal zelfstandig werkzame personen;
- aantal hbo-opgeleiden;
- aantal mbo-opgeleiden;
- gemiddeld aantal uren werk per week;
- gemiddeld of mediaan week- of maandloon;
- aantal vacatures.

Tabel 3.1 Relevante beroepen SBC naar bedrijfstakken SBI (voorbeeld)

Beroep	Bedrijfstak 921: Film en video	Bedrijfstak 922: Radio en televisie	Bedrijfstak 923: Ov. amusement/ kunst	Overige
SBC 21106 Diskjockey				
SBC 75411 Acteur etc.				
SBC 75412 Balletdanser etc.				
SBC 75413 Zanger etc.				
SBC 75414 Instrumentalist etc.				
SBC 75418 Regisseur etc.				
Etc.				

Het is echter sterk de vraag of hiermee een goed beeld van de arbeidsmarkt voor artiesten zou ontstaan, omdat veel artiesten noch een vaste, noch een tijdelijke arbeidsrelatie met één werkgever hebben en ook niet zelfstandig werkzaam zijn. Tabel 3.1 gaat uit van een *statische* markt: mensen beoefenen gedurende lange tijd één beroep en zijn gedurende langere tijd in één bedrijfstak werkzaam. Zelfstandige artiesten zouden in deze tabel op basis van eventueel beschikbare statistische informatie waarschijnlijk terecht komen in bedrijfstak 923 op grond van het werk dat ze *doen*, terwijl je eigenlijk wilt weten *voor welke categorie opdrachtgever(s)* ze werken.¹³

Een statistiek van de arbeidsmarkt in de podiumkunsten en entertainment zou dus eigenlijk informatie moeten bevatten over het aantal en het soort van con-

13 In eerder aangehaald onderzoek naar de arbeidsmarkt in de sector Cultuur en media (Reij, 2001) is niet gevraagd naar de opdrachtgevers waar zelfstandige beroepsbeoefenaren voor werken.

tracten en over de contracterende werk- en opdrachtgevers. Individuele kunstenaars en artiesten zijn vervolgens te typeren naar het soort contracten dat ze op een zeker moment hebben of dat ze over een bepaalde periode genomen vooral gehad hebben; zie tabel 3.2.

Tabel 3.2 Contracten naar opleiding en categorie werk- en opdrachtgevers (voorbeeld)

Opleiding	Primair werkveld*		Secundair werkveld**	Totaal
	Dienstverbanden			
	Vast	Tijdelijk		
Hbo				
Mbo				
Cursus, privé-les, e.d.				
Geen opleiding				
Totaal				

* De vraag van professionele bedrijven en instellingen die geregeld artiesten nodig hebben voor hun kernactiviteiten (zie paragraaf 2.2).

** Dit zijn incidentele, niet-professionele afnemers die normaal gesproken geen arbeidsovereenkomst sluiten met een artiest maar wel betalen voor diens werk. Voorbeelden: bruiloften en partijen, een garagebedrijf dat een nieuwe showroom opent en dergelijke (zie paragraaf 2.2).

*** Hiermee worden bijvoorbeeld opdrachtovereenkomsten, freelance-contracten, garantie-overeenkomsten tussen artiesten en artiestenbureaus en fictieve dienstbetrekkingen via artiestenbureaus bedoeld.

In tabel 3.2 zou per cel het *aantal arbeidsrelaties* kunnen staan dat in een bepaalde periode, bijvoorbeeld per maand of per jaar, tot stand komt. Het aantal arbeidsrelaties is veel hoger dan het *aantal werkzame personen*.

In het voorgaande is de vraag naar artiesten gelijkgesteld aan de totale *werkgelegenheid* voor artiesten: het aantal personen dat als artiest werkzaam is en het aantal dienstverbanden of andere arbeidsrelaties tussen artiesten en werkgevers en opdrachtgevers. Kwantitatieve informatie over de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod moet eigenlijk ook inzicht verschaffen in het aantal ‘vacatures’ voor artiesten, de uitbreidings- en vervangingsvraag van werk- en opdrachtgevers die op zeker moment bestaat, en in het aantal werkzoekende artiesten.

Tot slot is informatie gewenst over de beloning van artiesten in relatie tot de opleiding die ze genoten hebben. De arbeidsmarktpositie van mbo-artiesten zal mede afhangen van de prijs die werk- en opdrachtgevers voor hun werk moeten betalen, vergeleken met de prijs van kunstenaars met een hbo-opleiding en van artiesten zonder beroepsopleiding.

In de volgende paragrafen gaan we na welke informatie *beschikbaar* is.

3.2 Statistische informatie van het CBS

In hoofdstuk 2 is de vraagzijde van de arbeidsmarkt voor artiesten verdeeld in professionele werk- en opdrachtgevers in relevante sectoren die geregeld artiesten inzetten voor hun kernactiviteiten en niet-professionele, incidentele en particuliere werk- en opdrachtgevers buiten die sectoren. De beschikbare gepubliceerde statistische informatie van CBS, in druk en op www.cbs.nl biedt geen informatie over deze verdeling. Er zijn gegevens beschikbaar over relevante bedrijven en beroepen op een ander en hoger aggregatieniveau, waarbij bedrijven zijn ingedeeld volgens de standaardbedrijfsindeling en beroepen volgens de standaardberoepenclassificatie. Bij de bedrijven gaat het dan om een aantal groepen van SBI-afdeling 92, Cultuur, sport en recreatie: zie tabel 3.3.

Tabel 3.3 Aantal vestigingen in de SBI-bedrijfsgroepen 921, 922 en 923

Groep volgens SBI'93	Aantal vestigingen
921 Film en video	1.170
922 Radio en televisie	420
923 Amusement en kunst*	4.960
Totaal	6.550

Bron: Gegevens over aantallen vestigingen op CBS StatLine, www.cbs.nl.

Werk- en opdrachtgevers buiten deze groepen behoren tot de categorie 'Overige, incidentele vraag' en kunnen uit alle andere bedrijfsgroepen komen. Een deel van de werk- en opdrachtgevers van artiesten valt buiten de SBI omdat het daarbij niet om bedrijven gaat maar op privé-personen en verenigingen.

In de standaardberoepenclassificatie van het CBS gaat het om de volgende 'artistieke' beroepsgroepen en beroepen, van 'lager' naar 'hoger':

- diskjockeys (21106);
- musici, componisten, dirigenten, songwriters (beroepsgroep 75414);

- acteurs, cabarettiers, variété-artiesten, operazangers, zangers opera, operette, revue, musical (beroepsgroep 75411);
- ballet- en ballroomdansers (beroepsgroep 75412);
- overige zangers, koördirigenten (beroepsgroep 75413);
- choreografen (beroepsgroep 75406).

Het enige landelijke onderzoeksbestand dat informatie biedt in de samenstelling en de arbeidspositie van de totale beroepsbevolking in Nederland is het bestand van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van CBS.¹⁴ Relevante beroepen zijn in het meest recente bestand (EBB 2000) onder de categorie ‘musici, toneelspelers e.a. uitvoerende kunstenaars’ samengenomen. Het laatst gepubliceerde rapport van de EBB van CBS, de *Enquête Beroepsbevolking 1999*, vermeldt alleen het totale aantal werkzame personen in de kunstzinnige beroepen samen (code 754), dus inclusief beeldend kunstenaars, ontwerpers, film-makers, docenten kunstzinnige vorming, et cetera. Dat zijn er 45.000.¹⁵

3.3 Informatie uit andere bronnen

In het volgende geven we kort weer welke relevante informatie over de werkgelegenheid van artiesten uit andere bronnen sinds 2000 te halen is.

Achtereenvolgens kijken we naar:

- het LISA-bestand;
- kwartaalcijfers van het Uitvoeringsorgaan Werknemersverzekeringen (UWV);
- een onderzoek van Orbis naar arbo- en bedrijfsgegevens in de podiumkunsten;
- de Kunstenmonitor 2000;
- onderzoek van Research en Beleid naar de sector Cultuur en media;
- onderzoek van de Hogeschool INHOLLAND naar de mogelijkheden op de arbeidsmarkt voor mbo-afgestudeerden Cultuur en media.

Het LISA-bestand

Het LISA-adressenbestand van bedrijfsvestigingen, waarin de SBI ook wordt gebruikt, telt veel meer vestigingen dan de aantallen die CBS vermeldt. Het LISA-bestand 2003 telt 4.136 vestigingen in groep 921, 918 vestigingen in groep 922 en 15.528 in groep 923. Ten behoeve van het onderzoek is de

-
- 14 De EBB bevat geen vraag over de hoogte van het inkomen of van het bruto-uurloon: zie CBS (z.j.), variabelenoverzicht en codeboek van het microdatabestand Enquête beroepsbevolking 2000, gevonden op internet.
 - 15 CBS, EBB 1999, tabel 37. Nadere analyse van deze data is alleen ter plekke bij het CBS in Voorburg of Heerlen mogelijk, aldus het e-mailbericht van een woordvoerder van CBS in antwoord op de desbetreffende vraag. Een dergelijke secundaire analyse viel buiten het bestek van dit korte onderzoek.

beheerder van het LISA-bestand gevraagd om het aantal vestigingen in deze groepen uit te splitsen naar het aantal werkzame personen. In tabel 3.4 staan de resultaten.¹⁶

Tabel 3.4 Aantal vestigingen SBI-groepen 921, 922 en 923 in 2003 naar klasse aantal werkzame personen

Groep volgens SBI'93	Klasse aantal werkzame personen								Totaal
	Geen	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50-99	>99	
921 Film en video	9	2.843	949	152	93	71	17	2	4.136
922 Radio en televisie	14	498	233	63	37	22	23	28	918
923 Amusement en kunst*	79	10.493	3.563	612	326	283	113	59	15.528
Totaal	102	13.834	4.745	827	456	376	153	89	20.582

* Volledige benaming: Kunstbeoefening en overig amusement/kunst.

Bron: LISA 2003.

In de bedrijfsgroep 'Overige amusement en kunst' zitten niet alleen werkgevers en opdrachtgevers van podiumkunstenaars en artiesten maar bijvoorbeeld ook beeldende kunstinstellingen en musea. De werkzame personen zijn niet alleen podiumkunstenaars en artiesten, maar ook technische en administratieve medewerkers van kunstinstellingen. Een werkzaam persoon is volgens de LISA-definitie "een persoon die betaalde activiteiten verricht op of vanuit een vestiging: meewerkende eigenaren (directie, bedrijfshoofden) en meewerkende gezinsleden, zelfstandige beroepsbeoefenaren en werknemers." Freelancers en zelfstandigen zonder personeel worden binnen LISA beschouwd als zelfstandige vestigingen: zij zitten dus vooral in de klasse met één werkzaam persoon.

Kwartaalrapportages UWV

Bij de UWV gaat het om de sv-sector 'Culturele en audiovisuele instellingen'. Deze telde per ultimo derde kwartaal 2003 bijna 3.400 premieplichtige werkgevers met bijna 73.000 dienstverbanden. De desbetreffende UWV-rapportage bevat geen informatie over het soort functies (artistiek en overig personeel) (UWV, 2003).

16 LISA wordt in opdracht van de particuliere stichting LISA beheerd door ETIN Adviseurs te Tilburg. De stichting LISA wordt gedragen door regionale samenwerkingsverbanden op het vlak van arbeidsvoorziening, werkgelegenheidsbeleid en economisch beleid. Zie www.lisa.nl voor meer informatie.

Gezond over het voetlicht

In een recent onderzoeksrapport over het arbeidsomstandighedenbeleid van podiumkunstinstituten die via hun koepels zijn aangesloten bij Kenniscentrum Arbopodium staat dat in de sector Podiumkunsten tegen de 12.000 werknemers met een regulier arbeidscontract werken. Bijna 30% daarvan is werkzaam als uitvoerend podiumkunstenaar: circa 3.600 personen (Lemmens & Van der Boom, 2003, p. 18).

Kunstenmonitor 2000

Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) houdt jaarlijks een enquête onder personen die anderhalf jaar daarvoor afstudeerden aan een hbo-opleiding in de kunsten. Het laatst verschenen rapport, over de lichte die in 2000 afstudeerde, bevat veel informatie over de arbeidsmarktpositie en de arbeidsmarkttoetreding van afgestudeerden en over het oordeel dat ze -achteraf- over hun opleiding hebben. In het rapport wordt ook aandacht besteed aan verschillen tussen beroepsbeoefenaren in de kunsten en de grafische sector die afgestudeerd zijn aan het hbo-kunstonderwijs en degenen zonder hbo-kunstopleiding. Zo wordt onder meer vastgesteld dat 77% van de kunstenaars werk heeft dat minimaal op het eigen opleidingsniveau ligt en 85% een baan heeft in de eigen opleidingsrichting, tegen respectievelijk 64% en 56% van de kunstenaars zonder hbo-kunstopleiding. Deze resultaten zijn echter niet uitgesplitst naar kunstdiscipline (podiumkunsten en beeldende kunsten), zodat ze geen informatie bieden over het aandeel van hbo-podiumkunstenaars dat beneden zijn opleidingsniveau werkt.

Arbeidsmarktonderzoek Cultuur en media

In het eerder aangehaalde onderzoek van Research voor Beleid naar de arbeidsmarkt in de Cultuur en media is gebruikt gemaakt van een bestand van VNU Directview met in totaal bijna 21.500 bedrijven in de drie bovengenoemde bedrijfspgroepen of branches. Dit bestand telt meer bedrijven in groep 923 en minder in groep 922 dan het LISA-bestand. Het aantal werkzame personen in de sector Cultuur en media wordt geschat op ten minste 68.000, van wie er bijna 9.000 werkzaam zijn in de kunstbeoefening en overig amusement. Resultaten van een enquête onder een steekproef van deze bedrijven zijn geëxtrapoleerd naar de totale bedrijvenpopulatie, en op grond daarvan wordt geschat dat er circa 16.000 artiesten werkzaam zijn in de drie bedrijfspgroepen. In werkelijkheid zal dat aantal nog hoger zijn, want artiesten zijn ook werkzaam buiten de drie bedrijfspgroepen. Een andere resultaat is dat de grote meerderheid van ondervraagde zelfstandige artiesten hoger opgeleid is en dat slechts een klein aantal werkgevers van mening is dat deze artiesten werk onder hun opleidingsniveau doen. De auteur concludeert hieruit dat er slechts in beperkte mate sprake is van verdringing van artiesten zonder opleiding door artiesten met een hogere beroepsopleiding in de kunsten (Reij, 2001).

Onderzoek Hogeschool INHOLLAND

De Hogeschool INHOLLAND heeft een enquête gehouden onder potentiële werkgevers van mbo-afgestudeerden Cultuur en media over hun behoefte aan mbo-opgeleiden met die studierichting en onder huidige en aanstaande mbo-studenten over hun belangstelling voor een mbo-opleiding Cultuur en media. Het geringe aantal respondenten laat alleen indicatieve conclusies toe. Eén van de resultaten is dat ruim 60% van de ondervraagde bedrijven met artistieke functies vindt dat zulke functies op uitvoeringsniveau alleen in de praktijk geleerd kunnen worden, terwijl bijna 20% het daar niet mee eens is en kennelijk dus vindt dat er een opleiding aan te pas moet komen. Verder zegt 60% van de ondervraagde bedrijven met artistieke functies dat het *niet zo* is dat ze voor creatief/kunstzinnig/technisch personeel bewust hbo-geschoolden aannemen.

3.4 Conclusies

Er zijn geen betrouwbare en nauwkeurige statistische gegevens beschikbaar over de omvang van de totale populatie van artiesten, over hun wijze van beroepsuitoefening en over de samenstelling van de totale populatie van hun werk- en opdrachtgevers.

Uit CBS-publicaties kunnen we niet meer concluderen dan dat er ongeveer 45.000 kunstenaars, artiesten en andere personen met een kunstzinnig beroep werkzaam zijn voor bijna 7.000 bedrijven in de culturele sector. Die kunstenaars en artiesten kunnen ook als zelfstandige zonder personeel werkzaam zijn in hun eigen bedrijf of voor een onbekend aantal overige bedrijven in andere sectoren, privé-personeel en particuliere huishoudens werken.

Andere beschikbare, recente bronnen geven evenmin als CBS-publicaties uitsluitend over de samenstelling van de populatie van artiesten en podiumkunstenaars naar wijze van beroepsuitoefening (in vast of tijdelijk dienstverband, in fictieve dienstbetrekking of zelfstandig/freelance) en van de populatie van werk- en opdrachtgevers van deze artiesten en podiumkunstenaars. Zo valt op basis van deze bronnen alleen te zeggen dat er ten minste 3.600 uitvoerende kunstenaars werkzaam zijn in de podiumkunsten en ten minste 16.000 podiumkunstenaars en artiesten in de sector Cultuur en media. Over de samenstelling van de populatie van podiumkunstenaars en artiesten naar opleiding en bedrijfsgroep valt echter weinig te zeggen omdat resultaten van representatief onderzoek onder deze hele populatie ontbreken. Alleen de EBB van CBS zou zulke resultaten kunnen bevatten, maar daartoe zou een secundaire analyse op het microdatabestand nodig zijn, die niet voorzien is in de opzet van dit onderzoek.¹⁷

17 Bovendien is het de vraag of het microdatabestand van de EBB voldoende personen telt die als podiumkunstenaar of artiest werkzaam zijn voor een zinvolle secundaire analyse.

De informatie over het aantal personen dat als artiest werkzaam is en over het aantal werkgevers en opdrachtgevers van deze artiesten is gebrekkig, maar het ontbreekt volledig aan informatie over het aantal *vacatures* voor artiesten. Deze informatie is gezien de aard van het aangeboden werk en het soort contracten ook heel lastig te verkrijgen: het betreft veelal (zeer) tijdelijke contracten, korte series en eenmalige optredens.¹⁸ Zo is het om verschillende redenen ook onmogelijk om vast te stellen hoe groot de *vervangingsvraag* (de vraag die ontstaat doordat personeel vertrekt of met pensioen gaat) en de *uitbreidingsvraag* (de vraag die ontstaat door groei van het bedrijf) naar artiesten is. De arbeidsmarkt voor ambulante artiesten heeft wat dit betreft alle kenmerken van een restmarkt die fluctueert met de algemene of sectorale economische conjunctuur en niet met de structurele vraag van afzonderlijke, grote bedrijven op de wat langere termijn.

Wie een mbo-artiestenopleiding doet, kán er vanwege het zeer flexibele en wisselvallige karakter van de arbeidsmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie niet zeker zijn van dat hij continu voldoende passend werk zal hebben. Hij moet erop voorbereid zijn dat hij steeds op zoek moet naar nieuw werk voor uiteenlopende werk- en opdrachtgevers. Het is niet realistisch om te verwachten dat men na de opleiding snel een vaste baan zal vinden als artiest, en het is waarschijnlijk dat dat nooit het geval zal zijn. Op de ongestructureerde beroepsdeelmarkt komt het aan op het competitieve vermogen dat men van zichzelf heeft en dat men verwerft op school en in de praktijk. Dat is inherent aan dit type arbeidsmarkt en kan niet opgevat worden als een argument tegen een mbo-opleiding voor artiesten.

18 Zelfs informatie van het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI, voorheen: Arbeidsvoorziening) over het aantal werkzoekende kunstenaars en artiesten bleek geen goede indicatie van het aantal werklozen in deze beroepsgroepen te zijn, omdat podiumkunstenaars en artiesten die zijn aangewezen op kortlopende contracten en losse optredens in fictieve dienstbetrekking zich niet telkens als werkzoekende kunnen afmelden en weer aanmelden.

4 De toekomstige vraag naar mbo- artiesten

4.1 Parameters voor prognoses

Wie zich een voorstelling probeert te maken van de toekomstige vraag naar mbo-artiesten moet de verleiding weerstaan om de loopbaan van bekende artiesten die het zonder hbo-kunstopleiding ‘gemaakt’ hebben als voorbeeld te nemen. Zo veel als we denken te weten van het leven van de vedetten -door roddelbladen en *reality-tv*- zo weinig weten we van de beroepspraktijk van doorsnee artiesten en entertainers in de amusementswereld en de vrijetijds-industrie. De landelijke media *coveren* maar een klein deel van die wereld, en Ahoy is voor de meeste artiesten echt een maatje te groot. De beroepspraktijk van artiesten die deelnemen aan de jaarlijkse Internationale Artiesten- en Evenementenbeurs in Eindhoven en van de leden van het Artiesten Belangen Centrum (ABC) ligt wat betreft hun publieke zichtbaarheid waarschijnlijk dichterbij die doorsnee.¹⁹ Dat geldt waarschijnlijk ook voor een deel van de musici die lid zijn van de Nederlandse Toonkunstenaarsbond (NTb) en geregeld in de amusementswereld werken.

Elke toekomstvoorspelling berust op een combinatie van beelden en min of meer harde gegevens. De vraag is nu, of en hoe beelden van de arbeidsmarkt voor toekomstige mbo-artiesten ook te kwantificeren zijn. Ramingen van de vraag naar bepaalde kwalificaties op de arbeidsmarkt zijn doorgaans gebaseerd op trendanalyses van gegevens over een langere achterliggende periode en op ondervraging van werkgevers in de relevante sectoren. Wanneer de gegevens overeenkomen met signalen die werkgevers afgeven, dan kan men er met enige zekerheid van uitgaan dat de verwachte trend zich inderdaad zal voordoen.

Over de vraag naar artiesten in de afgelopen vijf tot tien jaar is geen betrouwbare statistische informatie voor een trendanalyse beschikbaar. De arbeidsmarktpositie van mbo-schoolverlaters die een artiestenopleiding hebben gedaan, *kan* helemaal nog niet aan een trendanalyse worden onderworpen omdat die opleiding nog bestaat. Er kan dus alleen via omwegen iets gezegd worden over de toekomstige vraag naar mbo-artiesten. Zulke omwegen zijn bijvoorbeeld:

19 Het ABC noemt zich de brancheorganisatie van professionele artiesten die in het bezit zijn van een zelfstandigheidsverklaring/VAR of zich hebben georganiseerd als Stichting, V.O.F., BV of vergelijkbare rechtsvorm: zie www.artiestenbelangen.nl. De Internationale Artiesten- en Evenementenbeurs wordt jaarlijks in Eindhoven gehouden en is een belangrijke ontmoetingsplaats voor de artiesten- en evenementenbranche: zie www.evenementenbeurs.nl.

- ramingen van de vraag naar mbo-schoolverlaters in het algemeen;
- verwachtingen ten aanzien van de ontwikkeling van sectoren die (mbo-) artiesten emplooi zullen bieden;
- het aandeel van (oudere) artiesten zonder beroepsopleiding die in de toekomst plaats zullen maken voor jonge artiesten met een beroepsopleiding;
- het oordeel van werkgevers over de arbeidsmarktkansen van mbo-artiesten.

4.2 De vraag naar mbo-schoolverlaters in het algemeen

Het ROA publiceert geregeld arbeidsmarktrapportages over het mbo. In deze rapportages worden gegevens over mbo-schoolverlaters uitgesplitst naar soort mbo-opleiding (beroepsopleidende leerweg -bol-, en beroepsbegeleidende leerweg -bbl) en opleidingssector (Landbouw, Gezondheidszorg, Gedrag en maatschappij, etc.). Cultuur en media is hier uiteraard (nog) niet als sector vertegenwoordigd en komt ook niet voor bij de vergelijking van de spreiding van mbo-schoolverlaters en alle werkenden naar sector.

De laatste rapportage dateert van april 2003 en heeft betrekking op de arbeidsmarktpositie van mbo-schoolverlaters in 2001 en 2002 en op de arbeidsmarktvooruitzichten in de volgende jaren. Mbo'ers maken ruim 50% uit van alle schoolverlaters. Het mbo levert veel doorstromers aan het hbo. En het mbo vervult een sleutelrol in de economische ontwikkeling. Een goede aansluiting tussen middelbaar beroepsonderwijs en arbeidsmarkt is van groot belang. In 2002 neemt de vraag naar mbo-schoolverlaters door de economische recessie voor het eerst sinds jaren iets af en neemt de werkloosheid toe. De lonen van mbo-schoolverlaters dalen. Mbo-schoolverlaters zijn bij een teruglopende economische conjunctuur tamelijk kwetsbaar op de arbeidsmarkt. Ze hebben vaak een tijdelijk contract en zijn veelal werkzaam in conjunctuurgevoelige sectoren. Daar staat tegenover dat ze om dezelfde redenen ook snel profiteren als de economie weer aantrekt (Van Eijs, 2003).

4.3 Groei of stagnatie van relevante sectoren

Op een andere omweg is al in hoofdstuk 2 geweest, waar het werkveld van mbo-artiesten vooral in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie werd gezocht. De redenering is, dat de vraag naar artiesten (met of zonder mbo-opleiding) toeneemt met de groei van sectoren die veel artiesten emplooi bieden.

Het belang van de evenementenbranche voor de werkgelegenheid van artiesten is bijvoorbeeld evident. Dat geldt zelfs voor musici en artiesten wier

primaire belangstelling niet bij dit werk ligt maar die er wel een deel van hun inkomsten mee verwerven. Zo gaf ongeveer 70% van jazz- en improviserende musici die aan een grootschalige enquête onder deze populatie meewerkten, te kennen dat ze wel eens in de privé-sfeer optreden en eveneens 70% dat ze dat (ook) wel eens bij andere besloten evenementen deden. Een vijfde van de optredens van alle ondervraagde jazz- en improviserende musici vond plaats op bruiloften en partijen en bijna een vijfde op andere besloten evenementen (zie IJdens, 2002, p. 114).

De optimistische verwachtingen over de groei van de vrijetijds- en entertainmentindustrie in de jaren negentig van de vorige eeuw zijn inmiddels wel wat getemperd. Het is de vraag in hoeverre deze industrie trekker van economische ontwikkeling is, dan wel getrokken wordt. Op dit moment kan wel met zekerheid gezegd worden dat de vraag naar artiesten voor diverse vormen van *live* entertainment bij allerlei gelegenheden, van koopzondagen en braderieën tot zomerfestivals, en voor bijdragen aan de productie van oude en nieuwe media zeker niet zal afnemen. Als de economische groei weer toeneemt zal dit waarschijnlijk ook positieve gevolgen hebben voor de arbeidsmarkt van mbo-artiesten. De amusementswereld en vrijetijdsindustrie zijn conjunctuurgevoelige bedrijfstakken, net als de horeca (Evers & Van der Werff, 2002).²⁰

Het aantal bedrijven dat deel uitmaakt van het min of meer professionele deel van de arbeidsmarkt voor podiumkunstenaars en artiesten (het primaire werkveld) is tussen 1994 en 2002 fors gestegen. Tabel 4.1 laat zien dat het aantal bedrijven en vestigingen in een aantal sectoren die direct of indirect relevant zijn voor de *live* werkgelegenheid van artiesten sinds 1994 continu is gestegen.

Het aantal vestigingen van deze bedrijven is nog iets sterker gestegen dan het aantal bedrijven. De sterkste groei deed zich voor bij de bedrijven die zich bezighouden met dienstverlening ten behoeve van de kunstbeoefening (toename met 91%). De andere subsectoren, uitgezonderd de kermisbranche, kenden ook een geleidelijke groei, hoewel die op een wat lager niveau lag. De verhouding tussen kleine bedrijven en grote bedrijven (naar aantal werkzame personen) is in de periode 1994-2002 nagenoeg niet veranderd.

Werkzame personen bij deze bedrijven zijn niet alleen podiumkunstenaars en artiesten, maar bijvoorbeeld ook geluidstechnici, lichttechnici en grimeurs. We kunnen er echter van uitgaan dat de verhouding tussen artiesten en ondersteunende functies gelijk is gebleven. Natuurlijk zitten er haken en ogen aan deze aanname, maar we pretenderen hier ook geen exacte uitspraken te kunnen doen over ontwikkelingen op de totale markt voor artiesten.

20 Een aanzet tot realisatie van een arbeidsmarktmodel voor de traditionele horeca. Uit dit onderzoek bleek dat economische groei direct van invloed is op de omzet in de horeca-sector.

Tabel 4.1 **Aantal bedrijven en vestigingen in relevante sectoren**

Jaar	Bedrijven		Vestigingen	
	Aantal	Index	Aantal	Index
1994	2.370	100	2.410	100
1995	2.525	107	2.565	106
1996	2.790	118	2.850	118
1997	2.870	121	2.930	122
1998	3.170	134	3.320	138
1999	3.335	141	3.455	143
2000	3.620	153	3.730	155
2001	3.945	166	4.065	169
2002	4.050	171	4.185	174

Bron: CBS Statline.

Bedrijven naar aantal werknemers en economische activiteit; vestigingen naar activiteit, provincie en COROP. Voor deze tabel zijn de volgende bedrijfspgroepen geselecteerd: beoefening van podiumkunsten; producenten van podiumkunsten; beoefening van scheppende kunst; theaters, schouwburgen en concertgebouwen; evenementenhallen; dienstverlening ten behoeve van de kunstbeoefening; kermisattracties; en recreatiecentra.

Het is de vraag of het aantal professionele bedrijven en vestigingen in relevante sectoren de komende jaren in dezelfde mate zal blijven groeien. De huidige economische teruggang zal waarschijnlijk zijn invloed doen gelden, maar hoe groot die invloed is, is op dit moment nog niet te zeggen.

Arbeidsmarktprognoses die gebaseerd zijn op de economische ontwikkeling van bepaalde sectoren hebben zin bij commerciële markten. In sectoren als de zorgsector en de welzijnssector heeft de overheid als subsidiënt en financier een sterke invloed op de vraag naar arbeid. Dat geldt ook voor gesubsidieerde podiumkunstinstanties die een deel vormen van de in tabel 4.1 opgenomen bedrijven. Het huidige beleid van de rijksoverheid en van de gemeenten en provincies tendert zeker niet in de richting van meer geld voor de productie en programmering van voorstellingen en uitvoeringen. De beleidsaandacht gaat de laatste jaren sterker uit naar het bevorderen van de publieke belangstelling, en dat zal de komende jaren niet veranderen (OCW, 2003). Eventuele groei van de arbeidsmarkt voor artiesten en podiumkunstenaars zal dus vooral uit de commerciële culturele bedrijvigheid moeten komen.

4.4

Artiesten zonder en met een beroepsopleiding

In het voorgaande werd gezocht naar aanknopingspunten voor een prognose in de ontwikkeling van de bedrijvigheid in bepaalde sectoren, in de veronderstelling dat de groei of daling daarvan indicatief is voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid voor artiesten. Ongeacht die groei of daling kan zich in theorie echter ook een *verschuiving* voordoen in het 'marktaandeel' van bepaalde groepen artiesten, bijvoorbeeld naar opleiding.

Onderzoeksresultaten met betrekking tot het opleidingsniveau en de opleidingsrichting van podiumkunstenaars en artiesten zijn sterk afhankelijk van de definitie en afbakening van populaties en van beschikbare adressenbestanden. Over het geheel genomen lijkt de populatie van podiumkunstenaars en artiesten tamelijk hoogopgeleid. Volgens de Kunstenmonitor 2000 is het aandeel mbo-schoolverlaters in de beroepsgroep kunstenaars -het betreft een verzameling van afgestudeerden van het mbo, hbo en wo in 1999 en 2000 die aangeven dat ze een kunstberoep uitoefenen- slechts 4%, en dat van hoger opgeleiden (hbo of wo) 95%. Kunstenaars die voor die jaren van deze opleidingen kwamen (en dus ook voordat de schoolverlatersonderzoeken begonnen) zijn hier echter niet meegeteld, evenmin als kunstenaars die geen van deze opleidingen hebben gevolgd of deze opleidingen niet afgemaakt (De Vries & Ramaekers, 2002, p. 67). Het eerder aangehaalde rapport van Research voor Beleid over de arbeidsmarkt in de cultuur en media maakt gewag van een aandeel van 10% mbo-opgeleiden onder zelfstandige artiesten en bijna 60% hoger opgeleiden (Reij, 2001, p. 42). Uit ander onderzoek valt op te maken dat het aandeel van kunstenaars met een hbo-kunstopleiding onder de jongere kunstenaarslichtingen hoger is dan onder de oudere. Dat geldt in ieder geval voor jazz- en improviserende musici (IJdens & Van der Velde, 1998, p. 25). Zolang beroepsopleidingen voor kunstenaars en artiesten alleen op hbo-niveau worden aangeboden, is daar niet uit af te leiden dat er geen plaats zou zijn voor een mbo-artiestenopleiding. Die opleiding biedt jonge mensen die niet aan de algemene toegangseisen voor het hbo voldoen -ten minste havo- en die anders wellicht zonder beroepsopleiding in het artiestenvak terechtkomen, een geregelde weg naar een beroepspraktijk als artiest.

Zegslieden van een klein aantal bedrijven -artiesten- en evenementenbureaus en attractieparken- die voor dit onderzoek zijn ondervraagd via de telefoon en e-mail gaven op één na te kennen dat ze de arbeidsmarktchansen van mbo-artiesten hoger inschatten dan die van artiesten zonder opleiding, terwijl ze niet verwachten dat mbo-artiesten meer of minder kansen hebben dan hbo-kunstenaars. Dit resultaat zegt meer over de kansen van mbo-artiesten dan het aantal hbo-kunstenaars dat naar eigen zeggen onder zijn niveau werkt. Dat laatste kan heel goed betekenen dat ze *om financiële redenen* werk onder hun niveau moeten doen, bijvoorbeeld spelen op bruiloften en partijen of optreden tijdens bedrijfsevenementen. In dat segment komen ze veel artiesten zonder

beroepsopleiding tegen. Zolang podiumkunstenaars met een hbo-opleiding mede aangewezen zijn op inkomsten uit dit marktsegment, zullen ze er ook in blijven werken en zal de concurrentie met artiesten zonder hbo-kunstopleiding niet toenemen of afnemen. De arbeidsmarktkansen van mbo-artiesten zullen echter gunstig worden beïnvloed doordat ze de plaats zullen innemen van de oudere lichten 'ongeschoolde' artiesten en doordat een deel van de werkgevers en opdrachtgevers in deze branches van mbo-artiesten net iets meer professionaliteit en vaardigheden zal verwachten dan van artiesten die noch een mbo- noch een hbo-opleiding hebben.

Deze redenering gaat alleen op als we naar het gemiddelde of modale niveau van afgestudeerden van bepaalde beroepsopleidingen en van kunstenaars en artiesten zonder beroepsopleiding kijken. Individueel kan de variatie in kwaliteit dwars door de opleidingsniveaus heen lopen. Er zijn geen gesloten markten voor hbo-kunstenaars en mbo-artiesten, behalve in de kunstzinnige vorming waar opleidingseisen gesteld worden voor lesbevoegdheden. De mbo-artiest kan geen aanspraak maken op passend werk met het diploma in de hand. Hij moet steeds weer laten zien en horen dat hij er is, zijn contacten organiseren en laten zien wat hij kan als hij voor het publiek of de camera staat.

4.5 De beloning van mbo-artiesten

Of en hoeveel vraag er zal zijn naar mbo-artiesten is niet alleen afhankelijk van het soort werk en de aard en het niveau van hun vaardigheden, maar ook van de prijs van mbo-artiesten vergeleken met hbo-kunstenaars en met artiesten die geen beroepsopleiding hebben gevolgd. Als je niet naar individuele verschillen in geschiktheid, kwaliteit, ervaring en naamsbekendheid kijkt, zou een mbo-artiest op grond van het aantal opleidingsjaren en de kosten van de gevolgde opleiding goedkoper moeten zijn dan een kunstenaar met een hbo-opleiding en duurder dan een artiest zonder beroepsopleiding. Er zijn echter geen gegevens te vinden over de opleidingskosten van mbo-schoolverlaters.

Op basis van publicaties van het ROA over mbo-schoolverlaters en hbo-afgestudeerden in het algemeen en over afgestudeerden aan het hbo-kunstonderwijs in het bijzonder, is wel vast te stellen:

- dat het gemiddelde brutomaandloon van mbo-schoolverlaters in 2002 70% (bol niveau 3-4) tot ruim 80% (bbl niveau 3-4) bedroeg van dat van hbo-afgestudeerden (ROA, 2003);²¹

21 Tabel A3.7. De gemiddelde bedragen zijn respectievelijk 1.250 euro (bol niveau 3-4), 1.527 (bbl niveau 3-4) en 1.823 (hbo).

- en dat de maandelijkse bruto-inkomsten van hbo-afgestudeerden in de podiumkunsten in 2000 ongeveer op 80%²² liggen van de inkomsten van hbo-afgestudeerden over het geheel.

De gemiddelde maandelijkse inkomsten van een hbo-afgestudeerde in de podiumkunsten bedragen (anderhalf jaar na afstuderen) 1.486 euro per maand. Als we aannemen dat het verschil in beloning tussen mbo-artisten en hbo-podiumkunsten naars relatief even groot is als het verschil tussen mbo-schoolverlaters in het algemeen en hbo-afgestudeerden in het algemeen, dan zou een mbo-artiest anderhalf jaar na afstuderen maandelijks ongeveer 1.200 euro bruto verdienen. Dat is ongeveer het niveau van het wettelijk minimumloon.²³

4.6 Conclusies

Er zijn geen publicaties beschikbaar met betrouwbare kwantitatieve informatie over de totale vraag naar artiesten in Nederland, laat staan over vacatures en over de vervangings- en uitbreidingsvraag naar artiesten in verschillende relevante bedrijfspgroepen en met verschillende kwalificaties. Bij gebrek aan zulke informatie over een langere periode is het niet mogelijk om trends vast te stellen en de toekomstige vraag naar artiesten in het algemeen en van artiesten met een mbo-opleiding in het bijzonder kwantitatief te voorspellen. Verwachtingen ten aanzien van de ontwikkeling van de werkgelegenheid voor artiesten met een mbo-opleiding zijn om die reden alleen via omwegen te formuleren.

De eerste omweg -resultaten van periodiek onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van mbo-schoolverlaters- leidt tot de conclusie dat de werkgelegenheid en beloning van deze schoolverlaters tamelijk direct fluctueren met de economische conjunctuur. De huidige economische recessie leidt tot een afnemende vraag en een dalende beloning. Er is geen reden om te verwachten dat het tegendeel zal gelden voor schoolverlaters met een mbo-artistenopleiding.

22 De brutomaandinkomsten van hbo-afgestudeerden, anderhalf jaar na afstuderen, bedroegen volgens de Kunstenmonitor in 2000 gemiddeld 1.835 euro per maand, en dat van hbo-afgestudeerden in de podiumkunsten gemiddeld 1.486 per maand, aldus De Vries & Ramaekers (2002, bijlage 2, tabel 19). Let op het verschil tussen maandloon (mbo) en maandelijkse inkomsten (hbo). Afgestudeerden van het hbo-kunstonderwijs hebben vaker neveninkomsten naast hun eigenlijke artistieke werk dan andere afgestudeerden van het hbo, vandaar 'inkomsten' in plaats van 'loon'. Bovendien hebben ze dikwijls hogere beroepskosten. De vergelijking is dus niet zuiver.

23 Het wettelijk minimumloon per 1 januari 2004 bedroeg 1.264,80 euro per maand bruto: zie informatie over lonen op www.szw.nl.

De tweede omweg volgt de redenering dat de vraag naar artiesten (met of zonder mbo-opleiding) toeneemt met de groei van het aantal bedrijven in relevante sectoren. CBS-gegevens over het aantal bedrijven en vestigingen met activiteiten die relevant zijn voor de werkgelegenheid van artiesten wijzen uit dat die sectoren in de jaren 1994-2002 een constante groei kennen. Ook die groei zal zich waarschijnlijk niet doorzetten onder invloed van de huidige economische recessie, die bovendien gepaard gaat met bezuinigingsmaatregelen van de overheid waarbij de culturele sector niet ongemoeid blijft. Minder subsidiegeld voor producties en programmering betekent ook minder werkgelegenheid voor podiumkunstenaar en artiesten.

Het karakter van de arbeidsmarkt voor artiesten -grotendeels een ongestructureerde vakdeelmarkt met trekken van een restmarkt- maakt het ook onmogelijk de ontwikkeling van de vraag af te meten aan de arbeidsvraag van een aantal afzonderlijke grote bedrijven. Alleen waar zulke bedrijven een oligo- of monopsonie vormen -denk bijvoorbeeld aan de musicalproductie in Nederland-, is die ontwikkeling rechtstreeks afhankelijk van de vraag van een handvol of een paar bedrijven. De vraag naar ambulante en op basis van een tijdelijk contract werkzame artiesten is over het geheel genomen echter sterker afhankelijk van de algemene economische conjunctuur en van de ontwikkeling van bepaalde sectoren.

Tot slot kan zich ongeacht de groei of daling van het aantal bedrijven in relevante sectoren en ongeacht de economische conjunctuur in het algemeen een verschuiving voordoen in het arbeidsmarktaandeel van respectievelijk podiumkunstenaars met een hbo-kunstopleiding en artiesten die zonder hbo-opleiding in het vak terechtkomen. Dat ligt aan de uitstroom van relevante hbo-opleidingen én aan de manier waarop werk- en opdrachtgevers artistiek personeel werven en selecteren. Terwijl er enerzijds aanwijzingen zijn dat het aandeel van hbo-afgestudeerden in bepaalde artistieke beroepsgroepen steeds verder toeneemt, staat de arbeidsmarkt voor artiesten in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie nog altijd open voor jonge mensen die geen hbo-kunstopleiding hebben gedaan. Zij nemen de plaats in van artiesten die uit het vak stappen omdat ze er te oud voor worden of omdat ze er niet genoeg mee verdienen, en zo ruimte maken voor nieuwkomers. Die ruimte biedt waarschijnlijk het meeste perspectief voor artiesten met een mbo-opleiding. Het werkveld dat nu wordt bestreken door artiesten zonder hbo-kunstopleiding zal bij uitstek en in toenemende mate het werkterrein zijn van artiesten die straks met een mbo-opleiding de markt betreden, mits de mbo-artiesten zich in de ogen van werk- en opdrachtgevers in positieve zin onderscheiden van artiesten die dit vak ook dan zonder beroepsopleiding zullen uitoefenen.

De arbeidsmarkt voor artiesten met een mbo-opleiding biedt niet alleen weinig werkzekerheid, maar belooft ook geen riantе inkomsten. Het is riskant voor leerlingen en voor opleidingen om hun beeld van die arbeidsmarkt te

laten bepalen door de vedetten en de sterren en idolen die voortdurend in de kijker staan. De inkomsten van een artiest met een mbo-opleiding zullen -enkele jaren na het afstuderen- dichterbij het wettelijk minimumloon liggen dan bij het salaris van de doorsnee schoolverlater van het mbo-niveau met het hoogste gemiddelde salaris (bbl niveau 3-4).

Al met al zal de legitimatie van een mbo-opleiding voor artiesten aangaande de arbeidsvraag naar die artiesten vooral berusten op de verwachting dat de vraag naar allerlei vormen van amusement in de postindustriële samenleving verder zal toenemen én dat artiesten met een mbo-opleiding zich in de ogen van werk- en opdrachtgevers in gunstige zin zullen onderscheiden van degenen die zonder beroepsopleiding als artiest (willen) werken.

5

Conclusies en aanbevelingen

5.1

Kenschets van de arbeidsmarkt voor artiesten

De arbeidsmarkt voor artiesten en podiumkunstenaars bestaat uit verschillende segmenten en kent een scheve en wisselvallige verdeling van werk en inkomsten. Het arbeidsmarktperspectief van een mbo-artiestenopleiding moet tegen deze achtergrond beoordeeld worden.

De arbeidsmarkt voor artiesten en podiumkunstenaars kent ten eerste een *normatieve, culturele segmentering* die wordt bepaald door het onderscheid tussen gesubsidieerde kunsten en commercieel amusement. Dat onderscheid is niet absoluut en om verschillende redenen aanvechtbaar. Het is echter nog steeds sterk van invloed op het doel waarmee en de manier waarop muziekuitvoeringen, theatervoorstellingen, films, televisieprogramma's en dergelijke worden gemaakt en beleefd. Er is een drempel tussen beide domeinen die verhindert dat bedrijven, ondernemers en artiesten zich in hun activiteiten gemakkelijk van de ene naar de andere kant bewegen -uitzonderingen daargelaten.

Ten tweede is de arbeidsmarkt voor artiesten en kunstenaars net als andere sectorale arbeidsmarkten te typeren naar de mate van structurering. Artiesten en kunstenaars zijn als vaklieden werkzaam voor diverse werk- en opdrachtgevers, verwerven hun vaardigheden doorgaans niet binnen één bedrijf of groep bedrijven en moeten er over het algemeen zelf voor zorgen dat ze hun kwalificatie op peil houden. De arbeidsmarkt voor artiesten en kunstenaars is overwegend als *ongestructureerde beroepsdeelmarkt* te beschouwen, die op onderdelen en voor bepaalde groepen de trekken kan krijgen van een *gestructureerde beroepsdeelmarkt* (vaste arbeidsrelaties) of van een ongunstige *restmarkt* ('voor jou tien anderen'). Bedrijfsdeelmarkten komen in de wereld van entertainment en podiumkunsten nauwelijks voor.

Inkomsten van artiesten die zijn aangewezen op tijdelijke contracten en losse optredens (de ongestructureerde markt) worden in sterke mate bepaald door de wisselende en ongelijke vraag. Naar sterren en idolen aan de bovenkant van de markt is altijd veel vraag en voor hen wordt veel betaald, maar die status is lang niet altijd permanent. Aan de onderkant van de markt zijn er veel artiesten zonder landelijke bekendheid die veel moeite moeten doen om hun agenda gevuld krijgen met betaalde klussen. Veel en dik betaald werk staat tegenover weinig en slecht betaald werk en de verdeling van werk en inkomsten is scheef: velen hebben amper voldoende werk en verdienen er matig mee, een kleine groep is zeer in trek en verdient heel goed.

5.2

Omvang van de arbeidsmarkt voor artiesten

Er zijn geen publicaties beschikbaar met betrouwbare statistische gegevens over de omvang en samenstelling van de totale populatie van artiesten en podiumkunstenaars en over de omvang en samenstelling van de vraag naar hun diensten. Kwantitatieve informatie die wel via publicaties beschikbaar is, is niet specifiek genoeg (bijvoorbeeld statistische informatie van het CBS) of heeft juist betrekking op specifieke groepen binnen de populatie van podiumkunstenaars en artiesten (bijvoorbeeld cabaretartiesten, jazzmusici of pas afgestudeerden van het hbo-kunstvakonderwijs).

Zo valt op basis van verschillende bronnen alleen te zeggen dat er ten minste 3.600 uitvoerende kunstenaars in dienstverband (vast of tijdelijk) werkzaam zijn in de podiumkunsten en dat er ten minste 16.000 podiumkunstenaars en artiesten in de sector Cultuur en media werken. Over de samenstelling van de populatie van podiumkunstenaars en artiesten naar opleiding en bedrijfsgroep valt weinig te zeggen omdat gepubliceerde resultaten van representatief onderzoek onder deze hele populatie ontbreken. Alleen de Enquête Beroepsbevolking van CBS zou zulke resultaten kunnen bevatten, maar daartoe zou een secundaire analyse op het microdatabestand nodig zijn, die niet voorzien is in de opzet van dit onderzoek.

De informatie over het aantal personen dat als artiest werkzaam is en het aantal werkgevers en opdrachtgevers van deze artiesten is gebrekkig, maar het ontbreekt volledig aan informatie over het aantal *vacatures* voor artiesten. Deze informatie is gezien de aard van het aangeboden werk en het soort contracten ook heel lastig te verkrijgen: het betreft veelal (zeer) tijdelijke contracten, korte series en eenmalige optredens. Zo is het om verschillende redenen ook onmogelijk om vast te stellen hoe groot de *vervangingsvraag* (de vraag die ontstaat doordat personeel vertrekt of met pensioen gaat) en de *uitbreidingsvraag* (de vraag die ontstaat door groei van het bedrijf) naar artiesten is. De arbeidsmarkt voor ambulante artiesten heeft wat dit betreft de trekken van een restmarkt die fluctueert met de algemene of sectorale economische conjunctuur en niet met de structurele vraag van afzonderlijke, grote bedrijven op wat langere termijn.

5.3

De toekomstige vraag naar mbo-artiesten

Het is te verwachten dat artiesten met een mbo-opleiding vooral emplooi zullen vinden op de ongestructureerde en ten dele gestructureerde beroepsdeelmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. De professionele podiumkunsten zullen grotendeels het domein blijven van kunstenaars met een hogere beroepsopleiding in de kunsten. Inhoud en omvang van nieuwe mbo-opleidingen voor artiesten moeten dus afgestemd worden op het karakter

van de arbeidsmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. Dat geldt zowel voor de opleiding ‘op school’ als voor de beroepspraktijkvorming. Nauwe aansluiting van de opleiding op de aard, het ritme en de cultuur van de sectorale bedrijvigheid is noodzakelijk. Die aansluiting zal niet in de laatste plaats op sectoraal niveau georganiseerd moeten worden omdat afzonderlijke bedrijven -bijvoorbeeld artiesten- en evenementenbureaus- niet altijd in staat zullen zijn om voldoende continuïteit en volledigheid in de begeleiding te bieden. Nauwe samenwerking tussen het Platform MBO Kunstonderwijs en belangrijke branche- en werkgeversorganisaties is geboden.

Omdat er geen betrouwbare statistische informatie beschikbaar is over de totale vraag naar artiesten, laat staan over vacatures en de vervangings- en uitbreidingsvraag, is het onmogelijk om over een langere periode trends in de vraag naar artiesten vast te stellen en de ontwikkeling van die vraag te voorspellen. Alleen waar afzonderlijke grote bedrijven een oligo- of monopsonie vormen, is de vraag rechtstreeks afhankelijk van die bedrijven. De musicalproductie in Nederland is een goed voorbeeld. Een onderwijsinstelling die een specifieke musicalopleiding start, doet er dus goed aan om de eindtermen en de uitstroom van deze opleiding van tevoren af te stemmen op de vraag van een paar permanente musicalproducenten. De vraag naar de meeste andere artiesten, die zijn aangewezen op tijdelijke contracten en losse optredens in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie, wordt gevormd door uiteenlopende en wisselende werk- en opdrachtgevers. Hun behoefte aan artiesten fluctueert met de omvang en aard van hun activiteiten, en die is veel sterker afhankelijk van de algemene economische conjunctuur en de ontwikkeling van de sector als geheel, dan van bedrijfsintern personeelsbeleid. Artiestenbureaus, boekingskantoren en evenementenbureaus zijn wel een belangrijke constante factor op die markt, als bemiddelaar, maar net zo goed afhankelijk van de fluctuerende vraag (zie IJdens, 1993; IJdens, 2002, pp. 79-82).

Wie een beroepsopleiding voor het artiestenvak doet, kan er vanwege het zeer flexibele en wisselvallige karakter van de arbeidsmarkt in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie niet zeker van zijn dat hij continu voldoende passend werk zal hebben. Hij moet erop voorbereid zijn dat hij steeds op zoek moet naar nieuw werk voor uiteenlopende werk- en opdrachtgevers. Het is allerminst realistisch om te verwachten dat men na de opleiding snel een vaste baan zal vinden als artiest. Op de ongestructureerde beroepsdeelmarkt komt het aan op het competitieve vermogen dat men van zichzelf heeft en/of op school en in de praktijk verwerft. Dat is overigens inherent aan dit type arbeidsmarkt en kan niet worden opgevat als een argument tegen een mbo-opleiding voor artiesten.

De arbeidsmarkt voor artiesten met een mbo-opleiding biedt niet alleen weinig werkzekerheid, maar belooft ook geen riantе inkomsten. Het is riskant voor leerlingen en voor opleidingen om hun beeld van die arbeidsmarkt te

laten bepalen door de sterren en idolen die volop –maar dikwijls ook tijdelijk– in de kijker staan. De inkomsten van een artiest met een mbo-opleiding zullen –enkele jaren na het afstuderen– gemiddeld dichterbij het wettelijk minimumloon liggen dan bij het salaris van de doorsnee schoolverlater van het hoogste mbo-niveau.

De legitimering van een mbo-opleiding voor artiesten berust voor wat betreft de arbeidsvraag naar die artiesten in de eerste plaats op de verwachting dat de vraag naar allerlei vormen van amusement in de postindustriële samenleving alleen maar verder zal toenemen, in een ritme dat afhankelijk is van de algemene economische conjunctuur. In de tweede plaats mag verwacht worden dat artiesten met een beroepsopleiding, ook op mbo-niveau, zich in toenemende mate zullen onderscheiden van artiesten die het zonder beroepsopleiding proberen.

Het zou riskant zijn om op basis van deze verwachtingen, die zich niet in harde cijfers laten vertalen, veel opleidingsplaatsen aan te bieden, overal in het land. In plaats daarvan verdient het aanbeveling om zulke opleidingen alleen aan te bieden in regio's met een betrekkelijk sterke concentratie van amusements- en vrijetijdsbedrijven en zowel het aantal opleidingsplaatsen als de inhoud van de opleiding nauw af te stemmen op de feitelijk aanwezige arbeidsvraag van die bedrijven. De aanwezigheid en de opnamecapaciteit van adequate leerbedrijven zouden een doorslaggevend criterium moeten zijn voor de toelating van een opleiding. Het is weliswaar niet uit te sluiten dat het aanbod de vraag schept –een goed argument om ‘het gewoon te doen, ervoor te gaan’, zoals een ondernemer van een artiestenbureau in de enquête onder VECTA-leden schreef-, maar dan wel behoedzaam, stap voor stap en met de ogen open. Door zo voorzichtig te beginnen, is proefondervindelijk, zonder valse verwachtingen te wekken, vast te stellen wat de markt met mbo-artiesten doet. Het streven van onderwijsinstellingen naar een groter aandeel van de leerlingenmarkt is daarentegen een slechte drijfveer, die nadelig kan uitpakken voor de leerlingen in kwestie maar ook voor de opleidingen zelf.

5.4 Positionering van de mbo-artiestenopleiding

Bij de ontwikkeling van een mbo-artiestenopleiding dient de samenhang tussen de normatieve segmentering van het werkveld –gesubsidieerde kunsten versus commercieel amusement– en de competenties van artiesten voorop te staan. De aansluiting tussen opleiding en werkveld vraagt om *marktgerichte profilering* van de mbo-artiestenopleiding als opleiding voor het amusementsvak, de vrijetijdsindustrie en aanverwante vormen van bedrijvigheid.

Wat een artiest wil, kan en doet, is voor het publiek beter zichtbaar en relevanter dan wat hij weet. Het primaat van houdingsaspecten en vaardigheden vraagt in de eerste plaats om een *soortelijke profilering* van de mbo-artiesten-

opleiding en in de tweede plaats om de overdracht van voldoende vakbekwaamheid. Voor zover het om hetzelfde type *technische* vaardigheden gaat als in het hoger beroeps onderwijs (noten lezen, acteren voor camera, stembeheersing, samenwerken en dergelijke) en er differentiatie is in de vraag naar deze vaardigheden op een bepaald niveau, kan de mbo-artistenopleiding in individuele gevallen een opstap naar een hbo-kunstvakopleiding zijn. Doorstroming mag in individuele gevallen niet uitgesloten worden, maar moet niet bepalend zijn voor het ambitieniveau van de opleiding.

De mbo-artiest zal zich qua kennis, vaardigheden en houding vooral (in gunstige zin) moeten onderscheiden van de artiest die zonder beroepsopleiding emplooi probeert te vinden in de amusementswereld en de vrijetijdsindustrie. De mbo-artistenopleiding kan een toegevoegde waarde hebben als zij nauw aansluit bij de praktijk en oriëntatie van dit werkveld. Kwalificatieprofielen en opleidingsprogramma's moeten vanuit die praktijk worden opgesteld en vormgegeven.

De praktische en directe aansluiting tussen (leer)bedrijven en opleiding zal meer kans van slagen hebben als de mbo-artistenopleiding een landelijk herkenbaar en legitiem profiel krijgt. Een mbo-schoolverlater met een artistenopleiding moet kunnen profiteren van een positieve en sterke uitstraling van de merknaam 'mbo-artiest'. Dat merk zou moeten staan voor de vaardigheid om het publiek professioneel en met genoegen te vermaken, alleen en in teamverband met anderen. Associaties van de mbo-artistenopleiding met de 'hogere kunsten' zullen daar niet bij helpen. De vestiging van een sterk merk vraagt om een doelgerichte, consistente en collectieve marketingstrategie.

5.5 Leren door ervaring

Informatie over de arbeidsmarktpositie en de beroepspraktijk van schoolverlaters van de mbo-artistenopleiding in de eerste jaren na hun opleiding -hoe ze aan werk komen, wat voor werk ze doen en wat ze ermee verdienen- wordt in principe verzameld in het kader van lopend monitoronderzoek naar de arbeidsmarktpositie van mbo-schoolverlaters in het algemeen, in opdracht van de Bve Raad. De ervaring met vergelijkbaar onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de hbo-kunstopleidingen heeft geleerd dat de afwijkende beroepspraktijk van kunstenaars en de eigen aard van de arbeidsmarkt in de kunsten niet goed uit de verf komen als er gebruik gemaakt wordt van een vragenlijst voor schoolverlaters van alle opleidingen. Dit was de reden om een specifiek onderzoeksinstrument voor het kunstvakonderwijs te maken: de Kunstenmonitor. Voor onderzoek naar de beroepspraktijk en arbeidsmarkt van mbo-artisten geldt hetzelfde. De eigen aard van het werkveld en de arbeidsmarkt voor artiesten vraagt om specifiek onderzoek dat zo dicht mogelijk bij de praktijk blijft en toch vergelijkingen met andere sectoren mogelijk maakt.

Betrouwbare informatie over de arbeidsmarktpositie van mbo-artisten is belangrijk voor de verdere ontwikkeling van mbo-opleidingen op dit gebied én voor de jonge mensen die het aangaat, juist omdat het zo'n wisselvallige en diffuse markt is. Onderzoek naar de arbeidsmarkt van mbo-artisten zou echter niet alleen gericht moeten zijn op de situatie van afgestudeerden, maar ook op het arbeidsmarktgedrag van werkgevers en intermediairs en op de positionering en marketing van de desbetreffende opleidingen.

Geraadpleegde literatuur en websites

Op www.mbokunstonderwijs.nl, de website van het Platform MBO Kunstonderwijs zijn verslagen en stukken van diverse conferenties en discussiebijeenkomsten te vinden die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden. Deze verslagen en stukken zijn geraadpleegd maar worden hier niet allemaal afzonderlijk vermeld.

Literatuur

- Baarda, R. & P. Smets (1999). *Meer amusement en cultuur in het bve-segment? Onderzoek naar de mogelijkheden in de sector amusement en cultuur voor het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie*. MGK-rapport 99-46. Amsterdam: Max Goote Kenniscentrum bve.
- Beck, U., M. Brater & H. Daheim (1980). *Soziologie der Arbeit und der Berufe: Grundlagen, Problemfelder, Forschungsergebnisse*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Boonzajer Flaes, R.M., A. le Cosquino de Bussy, M. Savenije & M. Zanen (2001). *Van onderen! De podia als nieuw beroepsterrein voor het MBO*. Amsterdam: QRA onderzoek en advies.
- Bourdieu, P. (1989). *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep.
- CBS (2000). *Enquête Beroepsbevolking 1999*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2001). *Microdatabestand Enquête beroepsbevolking 2000*. Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Doeringer, P.B. & M.J. Piore (1971). *Internal labor markets and manpower analysis*. Lexington MA: Duncker Humblot.
- Eijs, P. van (2003). *De arbeidsmarkt voor MBO-schoolverlaters: nu en straks*. Editie 2003. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Evers G. & H. van der Werff (2000). *Een aanzet tot realisatie van een arbeidsmarktmodel voor de traditionele horeca*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- Haanstra, F. (2002). *Een kunstcluster voor het mbo?* MGK-rapport 02-64. Amsterdam: Max Goote Kenniscentrum bve.
- Ijdens, T. (1993). Artiestenbemiddeling in Nederland: branche, markt en beleid. In A.M. Bevers, A. van den Braembussche & B.J. Langenberg (red.). *De kunstwereld. Productie, distributie en receptie in de wereld van kunst en cultuur*. Hilversum: Verloren.
- Ijdens, T. (2002). *Schots en scheef. Artistiek werk tussen markt en organisatie*. Rotterdam: Erasmus Centrum voor Kunst- en Cultuurwetenschappen.
- Ijdens, T. & D. van der Velde (1998). *Kwinten en kwartjes. De sociaal-economische positie van jazz- en improviserende musici in Nederland*. Amsterdam: Muziek en Theater Netwerk.
- Lemmens, E. & E. van der Boom (2003). *Gezond over het voetlicht. Inventariserend onderzoek Podiumkunsten*. Amsterdam: Orbis.
- Ministerie van OCW (2003). *Meer dan de som. Beleidsbrief Cultuur 2004-2007*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

- Reij, E. (2001). *Arbeidsmarktonderzoek Cultuur en Media. Een draagvlaktoets voor een MBO-opleiding Cultuur en Media*. Eindrapport. Leiden: Research voor Beleid.
- ROA (2003). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2002*. Statistische bijlage. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Schaik, H. van (2003). *Beroepskolom Kunsten Oost. Resultaten van het onderzoek naar de mogelijkheden voor de ontwikkeling van de Beroepskolom Kunstonderwijs in de provincies Gelderland en Overijssel*. Arnhem: ArtEZ.
- Throsby, D. (2001). The economics of creativity: economic and cultural value in the working lives of creative artists. In S. Janssen, M. Halbertsma, T. IJdens & K. Ernst (eds.). *Trends and strategies in the arts and cultural industries*. A selection of papers presented at The Long Run, an International conference on long-term developments in the arts and cultural industries. Rotterdam: Barjesteh van Waalwijk van Doorn.
- UWV (2003). *Kwartaalrapportage. Sector 5: Culturele en audiovisuele instellingen*. Amsterdam: Uitvoering Werknemersverzekeringen.
- Vries, E. de (2003). *Onderzoek naar de mogelijkheden op de arbeidsmarkt voor MBO-afgestudeerden met profiel Cultuur en Media*. Alkmaar: Hogeschool INHOLLAND.
- Vries, M.R. de & G. Ramaekers (2002). *Kunstenmonitor 2000. De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs*. Den Haag: HBO-raad.

Websites

Artiesten Belangen Centrum:

www.artiestenbelangen.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek:

www.cbs.nl

Colo, Vereniging Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven:

www.colo.nl

Evenementenbeurs:

www.evenementenbeurs.nl

Highprofile, de portaalsite voor de evenementenbranche:

www.highprofile.nl

Stichting LISA:

www.lisa.nl

Platform MBO Kunstonderwijs:

www.mbokunstonderwijs.nl

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid:

www.minszw.nl

VECTA, Vereniging van organisatoren voor Evenementen Concerten en Theater Activiteiten:

www.vecta.nl

Lijst van gebruikte afkortingen

ABC	Artiesten Belangen Centrum
Bbl	Beroepsbegeleidende leerweg
Bol	Beroepsbegeleidend onderwijs
Bve	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
Corop	Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen
EBB	Enquête Beroepsbevolking
ECABO	KBB voor de economisch-administratieve, ICT- en veiligheidsberoepen
GOC	Kenniscentrum Onderwijs, Arbeidsmarkt en Training & Advies in de grafimediabranche
Hbo	Hoger beroepsonderwijs
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IVA	Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies van de Universiteit van Tilburg
KBB	Kenniscentrum beroepsonderwijs bedrijfsleven
LISA	Landelijk Informatiesysteem van Arbeidsplaatsen en Vestigingen
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
MGK bve	Max Goote Kenniscentrum voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
NTb	Nederlandse Toonkunstenaarsbond
OCW	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
ROC	Regionaal opleidingencentrum
RvB	Research voor Beleid
SBC	Standaardberoepenclassificatie
SBI	Standaardbedrijfsindeling
Sv-sector	Sociale-verzekeringssector
SZW	(Ministerie van) Sociale Zaken en Werkgelegenheid
UWV	Uitvoeringsorgaan Werknemersverzekeringen
VECTA	Vereniging van organisatoren voor Evenementen Concerten en Theater Activiteiten
Vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
Wo	Wetenschappelijk onderwijs
UWV	Uitvoering Werknemersverzekeringen

Over de auteurs

Dr. T. (Teunis) Ijdens is sinds januari 2003 als senior-onderzoeker verbonden aan de sectie Onderwijs en Cultuur van het IVA, instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies van de Universiteit van Tilburg. Hij studeerde grafische vormgeving aan de kunstacademies in Arnhem en Enschede (1970-1976) en sociologie te Nijmegen (1976-1983). Hij was eerder als wetenschappelijk onderzoeker werkzaam aan de Universiteit van Tilburg (1984-1990) en aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (1990-2002). Ijdens doet onderzoek naar diverse aspecten van de kunstwereld en het cultuurbeleid. De flexibele arbeidsmarkt in de culturele sector en de wisselvallige beroepspraktijk van kunstenaars en artiesten hebben zijn bijzondere belangstelling. Vraagstukken in verband met de organisatie van de kunstwereld en de legitimatie, uitvoering en effectiviteit van cultuurbeleid vormen een ander belangrijk thema.

Drs. H. (Harold) van der Werff is onderzoeker bij de sectie Organisatie & Werk van het IVA. Hij houdt zich voornamelijk bezig met kwantitatief onderzoek op het gebied van allocatie van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en met tevredenheidsonderzoeken (onder personeel van bedrijven, reizigers in het openbaar vervoer, inwoners van een gemeente). Voordat hij in september 1998 bij het IVA kwam, was hij werkzaam als onderzoeker bij het Departement Vrijtijdwetenschappen aan de Universiteit van Tilburg. Zijn arbeidsmarkt-onderzoek speelt zich af op verschillende beleidsvelden. Recentelijk heeft hij samen met drs. Marjon Meijs een onderzoek naar de aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven in Oost-Brabant afgerond. In de laatste twee jaar heeft hij samen met prof.dr. Gerard Evers en dr.ir. Marijke von Bergh verschillende onderzoeken in de welzijnssector naar de vraag en het aanbod van personeel in de welzijnssector uitgevoerd.

Drs. M. (Maartje) van den Bogaard (1978) studeerde Onderwijskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen en Educational Administration aan Minnesota State University Moorhead in de Verenigde Staten. Gedurende haar opleiding werkte Van den Bogaard aan verschillende onderzoeksprojecten als onderzoeksassistent. Voor haar aanstelling bij het IVA als onderzoeker, werkte zij als onderwijshuisvestingsadviseur bij een ingenieurskantoor in Amersfoort. Haar bezigheden bestonden vooral uit het adviseren van gemeentes over (de planning van) onderwijs- en multifunctionele accommodaties. In 2003 maakte Van den Bogaard de overstap naar IVA, waar zij meewerkt aan diverse onderzoeksprojecten, zoals de ICT-onderwijsmonitor, aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt en samenwerkingsvormen in het vmbo. Haar interesse gaat in het bijzonder uit naar leerlingparticipatie in het onderwijsproces en onderwijsvernieuwing.

